СЛУГА

ПОВІСТКА

Написала
ХРИСТИНА РОЙОВА

Переклав ІВАН В. ЖУК

Син чоловічий не прийшов, щоб служено йому, а служити. — Мат. 20:28.

I.

Одного разу, коли старик Ондрачик саме найбільше потребував робочих рук та не знав, де їх добути, прийшов до його хати неожидано-несподівано незнакомий молодий парень.

А було то якраз в неділю вечером, в самий розгар жнив. Ондрачик сидів у себе в саду перед домом і, положивши голову на руки, думав, що йому робити. Спершу на дворі залаяла собака а опісля по хвилі перед здивованим хазяїном показався молодий, здоровий та чистенько одітий парень. Поздоровивши чемненько господаря, сказав, що зайшов поспитати, чи не знайшлабся в його йому яка робота.

Ондрачик був не з тих, що зараз беруть на роботу першого, якого стрінуть, та одначе цим разом той молодець так йому припав до вподоби своїм щирим, порядним виглядом, а йому якраз конечно тоді було потрібно робітника в господарстві.

Жінка його лежала хворою. Оба його зяті опустили його дім; оден минувшого року а другий цею весною. Оба вони виїхали в Америку та й туди також перевезли свої жнки. В дома лишилася тільки його шіснайцятилітна дочка. Правда, був ще в него наймит, але той подерся падаючи з дерева і лежав хворий у своєї матері. А робітника в той час також було трудно дістати.

Тому-то Ондрачик наняв на службу прибувшого парення. Він думав:

— Що-ж? Попробую, подержу його, доки наймит Андрій не виздоровить.

Вони умовилися скілько парень буде діставати заробітку денно і яка буде платня, єсли він лишиться на цілий час жнив.

В ту ніч Ондрачик спав так добре, що вже давно так був не спав. А його жена, коли вже сама не могла спати, то не мусіла журитися, що не буде кому усьої роботи зробити.

В новому робітникові - слузі, Ондрачику любилося все. Мав він красні прикмети, тільки, що його імя видавалося Ондрачику якимсь дивним - чужим; називався він Методій Ружанській. Саме, й апостол Славян, котрий проживав у Нитрі і з відси проповідував народу слово Боже, також називався Методієм, але селяни одначе своїм синам такого імени не давали, тільки деякі католики, а Ондрачик був євангеликом.

Та, на всьо чоловік привикне; привикли і жителі села до імени Методія хоч він осібняком від них тримався.

Загальний розговір всіх у селі, коли вони вертали з поля, був, що Ондрачик найшов собі красного слугу.

Що Методій був красним слугою, це знав й Ондрачик, неменьше других. Парень нічого не пив і тому він ніколи не був вмішаний у бійку в селі і в сварку з другими парубками; він не курив, отже не треба було боятися, що через куренє може підпалити студолу або хату. У буденні дні працював він від рана до пізної години у вечері а в неділю прагнув за книжкою. Неприличного або грубого слова від него ніхто ніколи

не почув; він був завсігди у веселому умовому і духовому настрою — все був доброї волі. І коли Дорка, дочка хазяїна, коли часом задля їди за столом почне сваритися або дорікати а батько гнівити на неї, то він все її уступить, не сварить, не дорікає а ще похвалить.

Хазяїну Методія вдача дуже подобалася і по жнивах він предложив йому остатися на стало у него у службі.

— Добре, — відповів Методій, — я останусь у вас, але тільки під одним услівям: єсли ви наймете мене на два роки і позволите мені устроїти собі моє приміщенє на поді у стодолі.

Хазяїн дуже здивувався яке він може мати приміщення на поді і поспитав його.

— Ви побачите, як це буде красно — відповів Методій.

— Тільки уговір: все, що я в то вложу, на случай мого відходу від вас, ви звернете мені; а решта, єсли вам подобається і придасться на що, то лишиться вам, а єсли ні, то розберу і візьму з собою, або продам.

Хазяїн на це радо згодився і парень остався на два роки, на службу. І як тільки прийшли перші дощеві дні, коли не було як у полі робити Методій наносив до стодоли дощок і став построювати собі приміщення. Він поробив так без другого діла всего тільки два дні, і коли все вже було готове, прикликав сюди хазяїна і його дочку.

Старий Ондрачик побачивши все, засміявся і промовив з утіхи:

— От, яка красна комната! Лучша нашої! Тільки як ти будеш тут проживати через зиму?

— Нічого — відповів парень, — я можу спати в холоді а днем буду грітися у вас.

З оставшихся дощок построїв собі Методій стіл, купив соломяну постіль і столець; в куті зробив полицю і вишало на шматя.

З його роботи все вийшло дуже красно і мило, особливо, коли він пізніще приправив вікна до своєї домівки на поді, через котрі відкривався прекрасний вид на сусідні гори і ліси, поля і луги і на то далеке, так красне, хоч часом тою порою затучене осінними хмарами, небо.

* * *

Ближщими сусідами Ондрачика були Петрачі. У них був двайцятьлітний син Семко, також порядний і приємний молодець; та хоч вони були досить маючі і засібні люди, він не умів ні читати ні писати. А було це мабуть по тій причині, що був хромим. Він з більшим трудом міг ходити в хаті і дещо зробити, але до більшої праці немічний був.

Жена Петрача жаліла бідного Семка і любила його більше чим других дітей; отець одначе відносився до него не досить ласкаво. Старому досадно було, що син — такий великий парень — а в господарстві не може придатися, а тільки сидить тягарем всім на шиї. І еслиб не любов матері до Семка, то його молодий вік, хоч і в рідній хаті, бувби досить болючий для него. Будучність же лежала перед ним досить сумною. І, як то густо часто лучається, що ті, котрі найбільше є слабосильними, бувають спосібні довершити великі діла на світі, так було і з ним.

Одного разу, в неділю по обіді, сидів Семко одинокій в саду. Всі прочі були вийшли геть по селу; хто на

музику а дехто у коршму на балачку, у сусіди або у поле. Коли він так сидів, підперши голову руками і поглубився в думках, прийшов до него сусідський слуга — Методій — з книжкою в руках.

В Семка збудилася певного рода завість.

— От, простий слуга а може читати а я дурак — дураком, — подумав собі, і через силу відповів на дружелюбний привіт.

— Ти тут одиноко сидиш і певно тобі вкучно? — заговорив Методій. — Я приніс тобі книжку.

Семко почервонівся з сорому по саме волосся.

— Нащоб мені придалась книжка, коли я одної букви не знаю — відповів він мрачно.

— Прости, я того не знав, але то нічо, я присяду коло тебе і буду читати в голос.

І так почалося приятельське знакомство нових сусідів.

* * *

До перегороди Петрача припирала хатинка еврея Давида. Він жив там одинцем. Мав він дві кози, коло котрих порядкувався через цілий день, або ходив по сусідам з ними. Старий жидюга збирав що міг — старі лахи, кости і инше, що придалося йому в тім роді. Селянки зберігали то всьо для старого Давида а за це діставали нитки, голки то що. Попередно, коли був ще молодий і в силах, то ходив по всій околиці, але тепер, на старість, обмежував свій гандель тільки на поближість.

По другій стороні хозяйства Ондрачика, на немалу йому досаду, жив Мартинко Підгайський. По ремеслі, Мартинко був сапожник а при тім також і пяниця. Всі сторонили від него. З ним жила його мати; жінка

його не могла знести його піянства, лишила його і пішла в найми на роботу, з відки і посилала дітям одяги і обувя, бо іначе в зимі моглиб померзнути. Посилала також дещо і свекрусі за те, що піклувалася її дітьми. З першу посилала вона дещо з одягу і мужови, але коли він все розтрачував на піятику, то з досади перестала посилати.

А Підгайський дуже рідко бував тверезий. І одного разу Методій найшов Підгайського мертвецьки пяним, лежачого в болоті, так що ось-ось мало не задушився. Рот, ніс і вуха були повні болота. Підняти пяного одинцем Методій був невсилі. Та на щастє надійшов циган і Методій попросив його, щоби поміг йому піднести пяного Підгайського. Оба вони піднесли нещасного пяницю, занесли до хати Ондрачика і положили на солому в загаті.

Методій загрів трохи води і порядно обмив Мартина, котрий виглядав мов це порося виваляне в болоті.

Зпершу пяниця боронився і недавався, але поволи прийшов до себе і перестав бурхотатися. А коли ще Методій остриг Підгайського і оголив та обрізав нігті йому, він мов не той став — оказався зовсім приличним. Підгайський сам подивився на себе у зеркало і сказав:

— Невжеж і я можу виглядати на чоловіка. — І був тому радий.

Від того дня слуга Ондрачика зробив на Мартині велике вражіння. Він міг робити з Підгайським все, що хотів і він у всьому слухав його. Він заставляв його до роботи і приневолював його приречи йому, що не доторкнеться горівки, доки не скінчить роботи. І Мартин дійсно не пив. А щоби вечерами йому не ску-

чалося, коли не було так що робити, то Методій приходив до него і читав йому що-небудь з книжок його матері, з книг церковних, з Біблії а густо-часто і з журналів та часописів, котрі приносив зі собою.

Був вже листопад і у селян не було що так робити вечерами. Без роботи бувало і скучно. Тому старий Ондрачик, хазяїн Методія, був радий, що у його слуги є часописі і журнали. Він сам через ціле своє довго життя про книжки і не думав а тим більше і про журнали або часописи; але знав, що вони добра річ. При тім у Методія були саме журнали, які описували господарство та сільське життя — взагали, часописі для селян-господарів. В них писалося про те, як вести життя на господарстві і хазяйстві, як годувати худобу, обрабляти рілю; говорилося де що случилося, та як вести життя в білому світі, як це учить Божая правда.

Хвора старушка, жена Ондрачика також була вдоволена Методієм. Нераз бувало і говорила вона про него:

— Він піклується коло мене неначе рідний син, та й до того мудрий собі чоловік. Він намовив мого чоловіка, щоби поставив кухонний печ у передсінку і від коли там Дорка варить, мені стало богато легче; кухонний запах був для мене невиносимим. А щоби мій старий не сердився, що випалюється богато дров, він сам пішов у ліс, нарубав дров і привіз їх повні два вози. Словом, що другий зробить половицю по приказу, то він все сам зділає з власної охоти.

Одного разу вечером прийшов Підгайський до Ондрачика з сапогами, як-раз в той час, коли Методій читав з журналів хазяїнам. Ті з радістю попросили у-

війшовшого всісти; він був цілком тверезий.

Послідним часом Методій вже не ходив більше за Мартином, але він приходив до него. Це було вгодно всім. І так збирався на місячи нараз цілий гурток.

А коли тільки починало змеркатися, Методій ішов до Петрачів. Жінки давно вже були рознесли по селі, що Методий ходить учити Семка грамоти — читати та писати.

Раз, йдучи туди, Методий попросив свою хазяйку, чи не позволилаб йому привезти з собою до хати Петрачевого сина.

— А чому же ні? — відповіла хазяйка. — У бідначи може скоріще і час перейде, як прийде сюди.

І так почали всі збиратися тут разом і зимові вечері пробігали скоро і незамітно. За час богато надерли піря. Андрій вже більше не боянив з парубками по селі а Ондрачик не ходив до коршми і радше вирізував ложки та варишки, чого і навчився від него Семко.

Коли вони одного разу сиділи так всі разом в однім кружку, Дорка прибігла і звістила, що старий Давид щось нездужає.

— Йому там буде холодно і хтож йому нарубає дров і затопить у печі?

В той вечір Методій читав книжку і на слова Дорки не відповів нічого. Він дочитав книжку до кінця, сказав: — Доброї ночи! — і відійшов.

— Побачите, що він пішов до еврея, — сказав Андрій.

—О, він ходить туди часто, — вмішався Семко. — Я нераз бачив, як він Давидові носив воду.

— Ану, Андрію, піди і поглянь через вікно, чи він є там та придивися, що робить? — крикнула Дорка.

Андрій встав і пішов. Чимало часу проминуло нім він вернувся.

— Чи видів ти Методія?

— Так. Єврей лежить в постели а він приготовляв йому чай. Тепер він читає йому книжку.

— Що він може йому читати? Давид знає тільки німецьке і єврейське письмо, а по нашому, по словацьки не розуміє. Він сам мені то говорив, коли я його одного разу поспитав, — відозвався Семко.

— Що читав, то я не розумів. А що не було по словацьки, то знаю. Старий єврей слухав Методія з таким напруженням, що й очий з него не спустив.

— Дивний чоловік, той Методій; в нікого ні від чого не відкажеся — заговорив Підгайський.

— Справді дивний він чоловік. І слава Богу, що він у нас, — відозвалася хазяйка. — Від цих пор, як він у нас, ми все знаємо, як живеться нашим дітям в Америці. Раньше ми і по цілим місяцям нічого не чували від них. Ніхто з нас не міг їм толком написати, як хтілося; а він пише все точно так, як я йому скажу. І діти дуже вдоволені, що вони знають про це. Тільки одного не сповняє Методій: коли я йому сказала, щоби він написав що-небуть також і про себе, він відказався.

— Пощо про мене писати? — відповів він.

І так перейшла зима, наступила весна, однак жителі села не довідалися про Методія більше, чим раньше знали про него; а це, дуже мало.

Раз в неділю Ондрачик стояв з Методієм в саді. Перед ними тягнулася мочар, пороснута рідкою травою і крісками а за тим був горбок.

— Послухайте, ґазда, — сказав Методій і вказав рукою на мочар, — воно поганить вид усього вашого хазяйства. Ви повинні цю мочар купити.

— Я? А то чому? Що я буду робити з тим мочаром?

Селянин видивився на свого слугу і дивувався, що такий розумний парень може робити йому такі предложення.

— Що робити? Горбок можна знести і перекопати, з глини булиб добрі цеголки а тим, що лишиться, можна легко засипати болотисту мочар.

— Цегол мені не потрібно. Поля маю досить. На що здалабся мені ця трясина.

— Знаєте що? — не переставав Методій. — Ви всетаки відкупіть від села ту мочар на ваше імя а я по тім відкуплю від вас. Мені любиться тут у вас і у вашому селі. У мене є приблизно дві сотні гульденів і я за два роки постепенно построю хатчину і стану вашим сусідою.

Селянин засміявся над придуманою штукою, але то і не була штука. Методій не давав спокою, поки він не зробив по його бажанню. Ондрачик купив і перепродав мочар з пригорком свому слузі. Вони умовилися так, що нім зачнеся горяча пора, Методій має робити на своїм мочарі по три години на день а пізніще, коли вже буде робота в полі, то тільки дві години денно. І Методій взявся скоро до праці на своїй частині.

А коли скінчився посів, говорив Методій:

— Знаєте що, ґазда. Тепер буде у нас яких два або три тижні неспішної роботи в полі; так я згоджуся вам служити чверть року без ніякої заплати, єсли ви

пустите свого слугу Андрія мені помочи робити на моїм. Годитесь?

— Що до моєї згоди, то я недбаю, єсли Андрій схоче. Та я сам готов тобі допомочи, єсли я справді побачу, що ти хочеш робити, та що з того буде який хосен. Але, коли маєш пару соток золотих (гульденів), то радше купи собі яку хату.

— Знаєте, то булаби тільки хатинка, я хочу мати таки справжню хату — засміявся Методій. — Ви побачите. Господь на котрого я надіюся, допоможе мені.

Хазяїн згодився, і Методій розпочав свою роботу. Сусіди приходили дивитися, мов на яке чудо, що робить Ондрачиків слуга. На роботу найняв собі Методій також Підгайського та його матір а за тим і Андрія. Часто також приходила помагати в роботі і Дорка. Та й сам Ондрачик приходив копати горбок і засипав меньше болото. І всі вони не тільки перекопали горбок і зрівняли його, але дещо і піднесли мочар та обробили мов сад.

З шкільного саду Методій купив деревця і насадив їх в три ряди. Все вийшло прямо знаменито. Коли настало літо, всі деревця прийнялися і пустили коріння.

Відтак почали робити цеглу. А коли прийшла робота в поли, то самі тільки Підгайські докінчували роботу при цеглі. При кінци всі пішли на жатву.

— Хто мігби був подумати, що слуга Ондрачика дасть нам такий прекрасний заробіток, — говорила жінка Підгайського а при тім і благословила Методія, — сам Господь нам його післав.

Мартин вже більше не пив горівку та дуже жалував за попереднє своє піяцьке життя і молив Господа прощення йому провин і безобраз.

II.

Був це гарний літний день. Люди йшли в поле подивитися на урожай. В слід за другими збирався вийти у поле також і хазяїн Петраш. Він вже надягав на себе свиту, коли в хату увійшов Методій.

Він був гість бажаний. Петраш любив його і був вдячний йому, що оказався так добрим і приязним до його хворого сина та вивчив його читати і писати; і то за так короткий час, через зиму. Він знав, що Методій прийшов за Семком. Петрач був селянин гордий і дещо самолюбний, і його гризло це, що син його мусить оставлятися через своє життя неписьменним. А коли Методій взявся вчити його сина грамоти, він радувався. Тому то присутність Методія була йому приятною. Перач також і сам бажав з ним дещо поговорити. Він попросив його сісти на лавку і сам сів біля него.

— Семко скоро прийде. Він вийшов трохи перейтися, а ти й сам знаєш, що йому потрібно трохи часу, щоби вернутися домів.

— Красно і так, — відозвався Методій. — Мені приємно, що я вас зустрінув, сусід, та що вашого сина поки що не має в дома. Мені хочеться вам сказати одно важке слово, яке вже давно лежить у мене на серці.

Петрач з здивуванням видивився на Методія та думав, що такого важкого мав він йому сказати.

— Ну, що у тебе за слово.

— Чи ви коли небуть подумали про це, що буде дальше з вашим одиноким сином?

Хазяїн зумільно скрутив плечима.

— Буде нищій, бідолахою! — сказав він жестко. — Та чим я тут винуватий? Свою частину від мене він, очевидно, дістане, але що він з нею зробить? Господар з него небуде, бо він до господарської роботи, під ніяким услівям, не годен робити. . .

— Те саме думаю і я. Я чув недавно, що ви збираєтеся прийняти зятя до себе в хату. Красно. Доки родичі жити-муть, Семко буде жити нічого собі, але коли вас не стане, то що тоді? Він зависіти-ме від милости і немилости других. З ним зле будуть обходитися. А він ваш одинокій син!

— Чому ти мені це говориш? — сказав Петрач і опустив голову на руки. — Думаєш ти, що мене скорбою не давить, коли я дивлюся на него? Тощо він родився на цей світ?

— Це зависіло не від його бажання, — сказав на відворот парень. — І ви, дорогий сусідо, яко батько, не повинні так говорити. Єсли Господь дав вашому синові життя, то, очевидно, Він призначив для него і ціль життя його. Але ви, яко отець, також є зобовязаний подумати про його життя. І ваш прямий обовязок — помочи йому в чім небуть.

— Тобі добре говорити, коли ти здоровий, але що можна з ним зробити?

— Єсли ви хочете що небуть доброго зробити для вашого сина, то я можу вам дати пораду.

— Та чому би я не хотів? Говори лишень! — крикнув старик і взяв Методія за руку.

— Ви живете на головній вулиці. Народ йдучи з волости переходить туди мимо. Прибудуйте йому біля вашої хати кімнату і заложіть для него склеп. Він стане продавати сало, муку і тому подібні товари і буде жити з торговлі. Ви часто буваєте в городі і можете з відтам привозити йому все, що буде потрібно йому до торговлі. І коли ви вложите йому в його торговлю пару соток гульденів, то тим забезпечите йому будучність. І доки ви жити-мете, він буде при вас і ви можете заопікуватися ним як своїм сином. А коли дозріє і стане повним мущиною, він може також оженитися. Він собі красний і порядний хлопець. Йому люба і порядна дівчина охоче віддасть руку, коли буде бачити, що її виживить.

— З Божою помочію я вже вивчив Семка грамоти, читати і писати, — продовжував Методій, — в той час, коли Петрач тільки покивував головою і дивився на него з крайним подивом. — А тепер, я також говорив про него з старим Давидом, котрий згодився вивчити його аритметики — себто рахунків — і дати йому потрібні поради як вести торговлю. Ви добре знаєте, що з жидом ніхто в торговлі не зрівнаєся. Продумайте ще про все те, що ми тепер говорили, а я тим часом піду з вашим сином в ліс. Ось він надходить.

І ще не вспів Петрач добре оглянутися, коли побачив, що він вже остався в кімнаті один. Він глянув через вікно і побачив як Методій повів Семка до лісу і з ним дуже оживлено про щось говорив. Він слідив очима за ними, доки не скрилися в лісі.

— Що це він мені тут наговорив? — думав собі оставшийся старик. — І як він це бере? А як говорить, немов книжка. Хто мігби був про це подумати? Та на

яку думку цей парень не прийшовби. Подібно як і з тою мочарею. . . Семко правду говорив, що Методій мусів богато світа перейти і не одно бачити і чути. Та говорив правду. І я сам дуже бувби радий, єсли б з мого хлопця що доброго було.

Старий Петрач прикликав жінку, котра також виби ралася йти в поле подивитися на урожай. На сьогодні вони рішили лишити то діло а зайнятися обдуманням, як то лучше булоби устроїти сина. Мати, почувши про що говорив старому Методій, прямо помолоділа з радости, що з її улюбленого сина ще може щось вийти.

В той самий час, коли вони обоє так собі говорили і радилися, в сусідньому дубовому ліску сиділи кругом Методія діти і він їх займав розказами.

В селі всі діти добре знали Ондрачикового слугу, тому, що діти, мов собаки, винюхають скоро, хто їм добрий і до того горнуться. І Методій дійсно любив дітвору. Він їм за своїм берегом викопав шуроке проглубення і напустив води, щоби діти могли там купатися. Оподаль також построїв став, щоби легко можна було ловити рибу. На пасовиску він завсігди помагав пастушкам в прикрих случаях. Весною, коли тільки у него був більший час, він робив свиставки з нових прутів а з босових конарів робив пукавки і инші забавки для хлопців. Його кишені завсігди були повні діточих забавок і він щедро їх роздавав дітворі, так охочій завсігди до подарків.

Тому то діти бігали за ним мов ті песята, і де би він не був, в селі чи в полі, всюди кричали за ним: »Дядько Методій! дядько Методій!« Бувало, густо часто, що хліб і сир, котрий хазяйка давала Методію в

поле на полудинок, роздавав він межи малих пастушат.

Але найбільшою радістю дітей було, коли вони, як і сьогодня, могли зібратися всі коло Методія, присісти коло його ніг і слухати його казок.

— Так, як дядько Методій, то ніхто у цілому світу не може розказувати, — говорили часто діти.

Ось і зараз: вівці і корови паслися на сусідньому пасовиску а діти смирененько сиділи кругом него і слухали розказів.

Оден хлопчик держав в руці найдену ним молоду мертву ластівку.

— Ластівка? — сказав Методій, побачивши птичку в руках хлопця, і думаючи що би дітям розказати. — Хочете, то я вам розкажу про ластівочок?

— Так, так, про ластівочок! Про ластівочок, дядьку Методій!

— Так слухайте, як то ластівки прилетіли до нас:

* * *

Далеко, далеко, в стороні, де на Рождество Христове зеленіють дерева і дозрівають плоди: в стороні, де бувають чудні цвіти, яких ми і не знаємо, але де також дуже численно виводяться змії, що аж небезпечно ходити, там, в тій далекій Африці, наші ластівочки устроїли собі великі зібрання і раду.

— А було це вам дуже красне зібрання. Рано в ранці всі ластівочки арно викупалися в чистій воді, справили красно своє піря, так, що кожда виглядала неначе красна дівчинка. Чорне волосся було красненько причесане: маленькі чорні тільця виглядали не наче аксамітні: чорні очка, ружеві підгорля а за тим

білі ніжки мов рукавички; одяг неначе довга наверетка. Виглядали вони мов придвірні дами.

— На ті зібрання летіли ластівочки з усіх країн світу; летіли сотнями або й тисячами зараз. І коли всі зібралися, почали раду. Почали співом і молитвою. Ви дивуєтеся? Не вірите, що ластівочки молилися? А чому би не мали молитися. Вони також, неначе люди, відчувають радість і горе і також удаються за помічю до Господа, свого Сотворителя. І я знаю певно, що ластівки своїм співом молилися Богу.

— І так вони почали раду молитвою. По тій нараді всі змовкли і їм було обявлено, що прийшов час, покинути Африку і повернути до своїх старих країн. Трудно їм було тільки назначити, в котрий день малиб повернути, та які мають прийняти правила, як заховуватися підчас подорожі повороту домів.

— Одноголосно, ластівочки вибрали з поміж себе найстаршу як їх провідницю і їй почали у всьому повинуватися.

— Ластівочка провідниця тоді ось так заговорила до всіх:

Завтра скоро в ранці, ви обовязані всі явитися на місце сьогоднішних зборів, перед відлетом. Хто спізниться, той лишиться в Африці. З відси ми полетимо спершу понад чудними краями, доки не домчимося до громадних зборищ води. Цей водний збірник зветься море.

— Незабутьте-же, що ви всі обовязані летіти разом, тому, що, хто останеться позаду, той готов попасти наживі диких птищь. Хижі птиці перед тисячами чують страх, а віддільную птичку, дві або три, вони сейчас нападають і пожирають.

— І поки ми будемо перелітати над сухою землею, ви повинні строго поступати по тому правилу — довше і частійше віддихати. А крім цего ще: єсли коло вас буде богато комах, то не обїдайтеся ними, щоби не стали тяжкими, бо буде вам трудно летіти.

— При морю вдруге зробимо збори і затім в цілости віддамося в руки нашого Творця, щоби не була нам подорож понад море небезпечна. Нігде не побачите нічого, тільки воду і воду. Нігде не буде ні куска сухої землі, де можнаби було відпочати. Поміч і сила можуть бути тільки від одного нашого Творця, Господа Бога. Тому через море зможуть перелетіти тільки ті ластівочки, котрі будуть строго придержуватися даним повелінням Божим і лучше всього, молитися. З молитвою зачнемо нащу подорож і з молитвою подорожувати-мемо.

— Всі злучилися в молитвенній пісни і раду закінчено.

— На другий день беріг великої і брискливої ріки аж почорнів від ластівочок. Наперед прилетіла туди сотня ластівок а відтак тисяча. Опісля прилетіло пять тисяч — по тім десять — сто тисяч; а в кінци стільки, що ніякий чоловік в світі їх не счисливби. Злетілися цілі полки і все виглядало неначе військовий табор.

— Межи тим перистим воїнством, тут і там перелітали старі досвідні ластівочки, робили порядок і давали пораду, — іменували меньших провідників.

— А були межи ними і білі ластівочки, такі білі, що виглядали мовби то на них ніколи ні порошок не впав. Вони то перелітали межи поодинокими відділами і напоминали їх до молитви і слухняности супро-

ти Сотворителя, живого і люблячого Отця небесного.

А позаяк і межи ластівочками є хлопці і дівчата, отже ті мов хлопці бавилися межи собою мов друг з другом. Вони міряли свої крильця, котрий має довші та сильніщі і прібували чи можуть добре летіти. Їм здавалося, що перелетіти через море то пуста штука —небачили вони моря. Вони також робили межи собою знакомости; часами також і задиралися між собою, беручися на запаси, щоби відтак мабуть знали, як боротися з хижими птицями.

— Оставте то! — напоминала їх стара ластівка провідниця. — Ви не повинні з ніким задиратися, вести боротьбу клювом або когтями. Сам Господь Бог буде вас обороняти і хоронити від небезпеки. Ви повинні тільки молитися, вірити і летіти. Єсли ви станете вести боротьбу з кождою хижою птицею, то ви ніколи не досягнете ціли.

Другі молоді ластівочки були зайняті своїм ділом. Вони, неначе молоді дівчата або легкодумні дівчатка вічно межи собою говорили про те, яке котра має піря, хто краще причесаний, та котрої крильця гарніщі і довші.

Мудра ластівочка прилетіла до них і сказала:

— Думайте о Бозі і про ту далеку подорож, яка ще перед вами. Краса не спасе вас від загибелі. Єсли з котрою з вас случиться на морю біда, то загинете на місци разом з красотою.

Старі ластівочки збирали молодих і заводили порядок оскілько було можна, особливо тих, котрі були розхрістані. Вони також приготовляли до подорожі що думали їм буде потрібно.

Коли вже все було як слід приготоване до подорожі, всі ластівки разом помолилися і з тисячий малих грудей вирвалось:

— Пращай, Африка! Всього найкращого! Пращай!

Сонце скрилося за тим чорним стадом птиць і потемніло. Люди переставали працювати, позирали на чорне небо і говорили:

— Ластівочки летять домів.

І приємна бала подорож через ті красні краї і міста, понад які перелітали в сторону моря; приємна по множеству нових, зділаних всіми знакомствами. Згідно з приказами провідників, путники довго і часто віддихали і завдяки тому ні одна ластівка не відчувала умучення.

Наконець в дали показалося море.

— Остановитися і відпочати! — почувся довкруги приказ.

Богато хотіло, щоби не остановлятися а летіти даль ще через море. Та провідники не допустили до того. Крильця потребували відпочинку а вони самі покріплення у спільній молитві.

Проводивші переглядали весь табор і підохочували своє воінство. У кого тільки дещо недоставало, чи то легонько помяте крильце, чи то яка небуть легонька біль, кожен довжний був зголоситися. Усі були готові заждати на них, доки не будуть готові всі як один до відлету понад море.

Одні приходили з чим тільки думали що недомагають а другі знова не звертали уваги на приказ проводивших, промовчували, хоч в дорозі і пустяк міг скінчитися для них лихо.

Инші ластівки були знова в другому непослушні. Коли вони побачили довкруги себе всякого рода мух, кидаючихся, то вони також почали межи собою задиратися, верехтіти та бралися одна за другу. Остереження мудрих ластівок, котрі проводили, що тільки ті будуть у змозі перелетіти через море, котрі можуть самовідречися і вкоротити свої бажання, їм не помагало; воно входило у них в одно вухо а через друге виходило.

Ті ластівки, через тих кілька днів, через котрі стояли табором при морю, так були потовстіли і розлінивилися, що куда тільки ходили, дрімали, а если не дрімали, то нетерпеливо кидалися на мухи. Дрімали вони також, коли всі були зібралися на останні молитовні зібрання; а коли всі инші ластівки співали і молилися, то їх голосу не було чути. Та хоч і котра з них і заспівала молитву, то вона відносилася тільки бажанням за мухами.

— І так, в імени нашого Сотворителя летім дальше! — понеслося голосом по таборі, коли вже всі були готові і по молитві. А по хвилі тисячі голосів знову закричали:

— Прощай, Африка! Хорони тебе Господь! Прощай! Ми летимо через море, домів!

— Домів! — відгукнулось ехо довкруги.

І, от, ті дурачки, котрі недавно ще над морем думали, що море — пустяк, скоро переконалися в тім, що море, величезне згромадження води. Вони довго летіли і нігде не бачили нічого тільки воду і воду. Вони бачили тільки безмежний простір моря.

Ноги і крильця у ластівок уставали, головки починали слабо опускатися, очі змучено визирали, уста уси-

хали і всі починали визирати місця відпочинку, та ніде не було його видно. А проводивші тільки накликували:

— Летіть! Летіть!

Ті, котрі ще недавно на березі моря шуткували собі з других і не звертали на упімнення проводирів, ставали щорах то більше ослабленими і одна за другою падали у море. А єсли случалося, що з умученя впала у море і здорова, то вона задержувалася на филях води і відпочивши знова взносилася і лучилася з громадою. Але ті попередні, не могли держатися на воді і потапали.

І так ті, що потовстіли були від надмірної їди, не звертаючи уваги на пораду і остереження мудріщих і досвідних ластівок, та не подбали за себе, падали у море. З початку мало а відтак більше і більше, одна по другій. Сили їм більше не доставало.

— Підождіть на нас! Затримайтеся! — накликували вони на летучих. Та однак даром. Відповідь провожаючих була одна:

— Летіть! Летіть!

Та інакше не могло бути. Господь дав кождій розумній птиці стільки сили в її крильця, скільки потрібно їй до перелету через море. І з кождою переминутою дорогою сил все меншало і задержуватися і ждати на других вони не могли.

Нещасні і непослушні єства! Там на березі вони не були в силах протистояти своїм похотям і тепер оказалися трохи за тяжкими для полету а наслідком цего було то що тіла їх гинули у морі.

Коли з ластівочками було найгірше, побачили вони з далека пливучий корабель. Всі в одну мать кинулися

туди, як тільки могли. І яка була їх радість! Матрози і моряки, що правда, не були раді тим гостям, але подорожні і діти, котрі були на корабли, витали їх радо і радувалися з їх милого щебетання і передавали поздоровлення своїм родинам уріднім краю.

На корабель сідали одні, потім другі; а ті відлетівши, сідали инші. Коли так вже всі були відпочали і набрали нової сили, пустились всі знова разом у подорож.

Та скоро друга буря навістила їх і прорідила їх ряди. Заговорили ластівочки:

— Пропало все; ми всі погибемо!

— Ні! Ми не загинемо! — кричали мудрі провожащі. Вірте і молитеся. Господь нас покріпить і збереже!

Та тут, у відвіт закричали передові ряди:

— Земля! Земля!

Межи ластівками запанувала велика радість. Всі мов набрали нової сили. Ось ще трохи і всі будуть безпечні на землі. Всі птиці напружили до лету останні сили і, кромі тих, котрі в останню хвилю втратили надію і віру на поміч з висше і котрих до такої степени опустили сили, що вони падали і гинули недалеко вже берегу Европи, долетіли до суші і розложилися до радісного і довгого відпочинку.

Коли вони вже тут дещо відпочили і прийшли до себе, зійшлися всі знова на збори. Збори розпочали опять молитвою і ликующою піснею благодарення Милостивому Творцю за чудесне спасення від погибелі. Потім ждала перед ними трудна завдача поради. До цеї пори летіли всі разом а тепер прийшлося їм роз-

лучати і вертати, кожда ластівка до свого рідного краю.

Були тут ластівочки англійські, французські, російські, німецькі, італійські, мадярські, чеські, польські, українські і ішпанські. Словом, не було такого краю, з якого не булиб там присутні ластівки. З початку поділилися по країнам а відтак після міст і сіл.

Перед розлукою весь табор подякував за провід старшим і розумним а відтак кожде стадо полетіло, кожде у свою сторону. На лету одні кричали на других:

— Куди ви?

— Ми в Петербург!

— А ми в Москву!

— А ми в Київ!

— Куди ви вибираєтеся?

— Ми в Рим!

— Ми в Прагу!

— Ми у Варшаву! У Берлін!

— В Париж! У Мадрид!

— Летіть з Богом! Щаслива подорож! Летіть!

Так летіли ластівочки з Африки через широке море, кожда у свій рідний край, у своє рідне місто або село; кожда у своє улюблене гніздо. Вони прилетіли і в наше село, під наші стріхи. Прилетіли з грімким ликуванням, на що ми також з радістю відповідали:

— Ах, ластівки вже прилетіли! Скоро буде літо.

— От так, діти, ластівки повернули домів, — закінчив своє оповідання Методій. — Чи ви також коли будете вертати домів з чужини? Чи, бути може, ви думаєте, що ви вже в дома і що ви останетеся тутки на віки віков?

— О, ні, — відповіли старші діти, — ми всі колись будемо мусім оставити свою рідню, умерти!

— А що буде потім?

— Потім у могилу! — закричали одні.

— До неба! — сказали другі.

— Так, до неба, до нашої родини; там наша хата. Але, як ви думаєте: справді підете до неба? Що робили ластівки підчас подорожі?

— Вони молилися, творили волю Божу.

— Не їли много мух, — сказав один хлопчина.

— Так дивіться-ж: єсли хто хоче вернутися до небесної родини, той також повинен сповняти не свою волю, ні свої бажання, а волю Божу і не робити того, що заказане Богом. Ми живемо тут на тій землі не щоби служити самим собі і задовольняти свої бажання, але для служення Божому ділу на землі. Скажіть мені євангельський стих, котрий я вас був навчив!

»Син Чоловічий не прийшов, щоб йому служили, але щоби другим служити,« та: »Син Чоловічий прийшов, щоб найти і спасти погибше.«

— Чи ви знаєте, хто є той »Син Чоловічий«? спитав Методій.

— Так. Це Господь Ісус Христос! — закричали діти.

— І кого Він прийшов спасти?

— Нас.

— Так, нас. Вас, мене, ваших близьких, кревних; наших ворогів і приятелів. Словом, все людство. Він прийшов як я вже сказав, щоби умерти на хресті за всі наші провини, наші гріхи. І хто слідує за Ісусом Христом у свому життю, старається думати, відчувати і поступати так, як то учив Спаситель Ісус Христос,

той усягне спасення і не буде більше терпіти за свої гріхи. Це — велика радість. Кождий віруючий стремить до неба, як до своєї першої родини, до свого рідного гнізда. А тепер ви йдіть до свого діла. Ваш скот вже тревожиться. Та не забувайте, в який спосіб ластівки вернули з далекої чужини у свою родину і у рідне гніздо. Беріть собі їх за примір і шануйте їх, що ту далеку подорож перейшли і поконали всі трудности і покуси. Вони послушні ластівки. Ті непослушні утонули в морю і там погребані.

Діти розбіглися одно по другому по пасовиску, до свого скота, а Методій і Семко лишилися самі, одинцем, погружені в глубоку задуму.

— Слухай, Методію, — відозвався перше Семко, — це інтересна історія, що ти тут говорив про ластівки! Справді, если то картина представляюча нашу подорож до неба, то ми всі в нашому Градові не були досі на правдивій дорозі.

— Чи ти так думаєш? Чому? — і радісний усміх указався на устах Методія.

— Тому, що ластівки все почипали молитвою і хваленням Бога, а ми в нашій »Африці« живемо так, неначеби ми мали оставатися тут на віки. Ми нічого не зачинаємо ні кінчимо молитвою. Та молитва нашому ділу, пожалуй, і не підходить. Зовсім друга музика, по другим нотам ми в життю граємо.

— А яка тому причина? Чи справді Господь нам меньше благий як маленьким ластівкам? Чи Він не заслугує того, щоби ми Його цінили, і до него у наших потребах удавались місто до святих? Чи Він безсильний, щоби ми відносились з усім до него?

— Не тому, але ми прямо про Него не думаємо. Живемо мов крети, в темноті і не бачимо світа.

— Знаєш що, Семку? Ластівки перед своїм полетом до рідного краю сходилися разом, устроювали зібрання і спільно молилися. А це булаби дуже красеп річ, колиб ціла наша громада зібралася разом і спільно помолилася Богу, віддалася Йому в опіку і просила Його дати нам всім сили перелетіти те широке море життя та дістатися на беріг спасення. Але відразу ми сього не можемо очікувати від усіх. Не моглиб ми оба зачати перше, таки навіть сейчас?

— Тут? Сейчас? Я думаю, що ми повинні молитися в церкві.

— Та ми оба разом творимо храм; храм, зділаний не руками людей, але самим Богом. Бог є на кождому місци: весь світ є Його храмом. Чи ти коли подумав про се?

— Так! Се правда, але я не можу сейчас молитися! Я не знаю про що і як молитися.

— Стидайся! Не знаєш, що Богу сказати? Ти-ж в дома з батьком і матірю говориш? І в тебе є, що їм сказати. Тобі певно булоби скучно і тяжко на серці, еслиб день, два, промовчав не говорячи з ними. Не має в тебе слів промовити до твого Небесного Отця? Глянь довкруги себе! Заглянь в глубину себе! Що в тебе є красного і доброго? Хто тобі все дав?

— Подякуй Йому, — продовжував Методій, — за все, що тобі дав та попроси, щоби дарував тобі це, що не подумав про Него перше. Проси Його, щоби поміг тобі так жити, як Він приказує, щоби дістатися до небесної домівки. Бог є всюди, на кождім місци. Він наш Небесний Отець. І чи ти не маєш про що з

Ним говорити? Ти не знаєш, як молитися? Чи в тебе не має бажання устроїти своє життя по приказу Бога; життя праведне, богоугодне і радістне? Не має в тебе бажання покаятися своїх гріхів і просити прощення?

Семко мовчав. Лице його було задумчиве; зморщки на чолі стали глубокі а в голові в него велася напружена праця. . . Так просиділи ще довгий час. . .

До дому з лісу вернули приятелі досить пізно. Погружений в свої думки, Семко не замітив, як змінилися його родичі; не замітив, як незвичайно рада була його мати та як необичайно ласкаво відносився до него батько. Він вийшов і сів на вугло своєї хати, дивився на гніздо ластівки над сінями, на вилітаючих і влітаючих туди птичок і в його вухах зазвеніло:

— Ластівки вернулися домів! . . .

— Ах! — вздихнув він з глубини своєї душі, — то було кождого року а я не розумів, що Господь посилає мені в кождій птичці животвірне напімнення, що і мені також прийдеться колись вертати в рідне гніздо, в дім Небесного Отця, та що до тої подорожі потрібно як слід приготовитися.

— Дорога до спасення, до царства небесного, до Бога є людьми страшно запутана, — говорив йому Методій, коли розходилися. — Читайте Слово Боже у ваших домах а найдете Христа. Він вас спасе і навчить, як маєте йти до небесної домівки. Слово Боже, євангеліє Христове повинен кождий чоловік читати часто і роздумувати над Словами його. Та не тільки то; чоловік повинен ще й других навчати Слово Боже, других приводити до тої дороги, яка веде у Царство небесне!

Семко пригадав собі ті слова Методія і подумав:

— То правда. Тільки в такий спосіб можна нам в нашому життю вибратися на правдиву дорогу до спасення. Біда лиш тільки, що я добре не вмію читати, тільки з трудом можу розбирати букви. Буду з початку сам читати Біблію і навчатися Слова Божого, Христового, а коли вже сам буду красно розуміти, то тоді і другим покажу і прочитаю.

III.

Перед своїм домом сидів під косатим, розложистим оріховим деревом старий жид Давид і безкровними висохлими пальцями дробів сухий хліб для своєї собаки. У його в цілому світі не було ні одного близького чоловіка, ні кревного. Бідний старик був одинокий. Місяць світив на посивілу лису голову осамітнілого старика.

Правда, була у него хата і кусень поля та саду при ній, оріхове дерево і лавка під ним; але то не було рідне, а чуже. Всі люди довкруги него були йому чужі і з ніким з них він не міг заговорити своєю рідньою мовою. Родина його була похоронена далеко, а він сам туди тільки заблукався. Він в тім селі і постарівся, одначе не цілком привик до чужого окруження; так мало як іде в иншому місци.

Йому було однаково де коротати буде свій вік. В селі його нічого не вязало. Люди привикли до него а він до людий, одначе взаїмної любови межи ними не було. Та й не могло бути — він був жидом.

Коли він захворів через зиму, сусіди знали про се, але до него не заглянув ні один. Кому було яке діло до еврея? До него заходив тільки один чоловік, ко-

трий був також пришелець в селі. Він часто заходив у хату Давида і піклувався ним, коли Давид лежав хворий. Про него старий Давид все думав, думав і тепер. Продовжував він відвідувати старого і тепер, не сторонив ні стидався жида. За то старий Давид був дуже вдячний йому.

За його часу случилося зі стариком щось неожиданого. Старий жид опинився був вже над могилою і давно думав, що його серце умерло вже для людий, стратив до них чуття. Він одначе почув тепер, що воно почало назад тепліти; почало вертати довіря. Його розігрів цілком чужий, посторонний молодець, котрий до того ще був християнином.

З початку старий Давид, з недовірям правдивого жида, котрий пережив межи християнами не одно лихо, косим оком дивився на необичайне поступовання зайшлого молодця, котрий так нечайно зайшов у село, неначе неожидано прорвавшийся луч світла.

Другі сусіди не замічали ніякої ріжниці межи собою а слугою Ондрачика, але старий єврей видів велику ріжницю. Він замітив ту ріжницю від разу, коли цей молодий парень, слуга Ондрачика, приніс йому води з колодязі і по тім лишився з ним у його малій кімнаті і говорив з ним так по дружньому, неначеби він любив старого Давида, — його, котрого ніхто більше не любив, котрого навіть і свої близькі і знакомі покинули.

Одного тільки боявся старий за молодика і слідив його оком, чи не має він тих самих блудів і проступків, які були видні у других молодиках, а загалом, у прочих християн.

Одначе, до сих пор у поведенню молодого пареня не було нічого підозрілого. Він не пив, не божився; він знав заповіди Божі і сповняв їх кождого дня. Старий жид знав, що молодий христіянин дійсно любить всіх людий. Він слідив за ним тайком і переконався, що не було довкруги сусіда, котрому він у чому небуть не помігби, чи то при хаті, чи у полі.

— Зимою, — розказував йому старий нічний сторож, — коли я з вязанкою дров на плечох вертав з ліса, дігнали мене саньми Ондрачики і Методій сейчас зіскочив з саний, уступив мені своє місце на сидільници а сам пішов пішки до своєї хатинки.

А весною, коли копали рів коло Ондрачикового поля для зменьшення мочару, обкопали і поле вдови Глинарки, яке притикало до Ондрачикового. Кождий боявся тої лихої жінки і обминав її, бо робила людям пакости. І ніхто їй нічого доброго не хотів зробити а Методій таки не відмовився і обкопав їй поле. Він перший оказав їй прихильне серце.

Не були то великі діла, які він людям чинив; та й не міг більше, бо сам нічого не мав і був до того слугою в другого. Та одно було правда: він все бачив, що чоловікови недоставало і як це було в його силі, то ласкаво допоміг йому. Словом, він робив все, що тільки міг.

Старий Давид слідив, яким слугою парень покажеся; чи буде він запопадливим і спосібним робітником? Методій був в селі вже через довший час і старий жид бачив, що зяті Ондрачика ніколи не піклувалися його справам, як се робив Методій; він доглянув все в хазяйстві, чи то в полі, чи у хаті. Все дбав, щоби робота була як слід зробленою. Сам Єліязар, слуга Ав-

раама, про котрого говориться в Библії, не служив свому хазяїну вірніще чим Методій Ондрачикови, простому мужикови-селянинови.

Давид уважав Ондрашика за глупого, бо нераз бувало, що бачив, як у него діло місто того, щоби йти в перед, йшло назад і Давид не думав його упереджувати в тому. Яке йому діло до чужовірця? Він, жид, відносився до селянина так, як селянин відносився до него як до жида.

У Методія, як зауважив жид, була друга голова. Він бачив, що Методій розумнійший від свого господаря, але він, Давид, однако ні разу не чував, щоби Методій говорив про Ондрачика інакше як з поважанням і любовю.

І справді, Методій був також дуже порядний молодець. Він був парубок а у Ондрачика була дочка а у Петрача дві. Перед вікнами Давидової хати була студня і він стежив уважно, чи не підгляне коло Методія щось неприличного, як це нераз він бачив, заховували ся другі парубки уважаючи се цілком за злишну і звичайну річ, або звичайним жартом. Нераз старець бачив, як Методій наповняв коновки водою з колодязя всім тром дівчатам, поводячися супроти них цілком ввічливо; усміхався до них а вони до него, неначеби був їм братом.

Старичок, жид, мимоволі порівнював Методія з Йосифом в Єгипті. І хоч дочки Петрача були трохи ледачі, то в присутности Методія вони заховувалися чемно, та особливо з того часу, як Методій почав товаришувати з Семком стали навіть порядніщими.

Все те немов привязувало Давида до Методія. А коли минувшого тижня Методій зайшов до него, старий

жид дуже утішився; він почував себе довжним Методію і хотів хоч чим небуть виразити свою любов до молодого чоловіка. Тепер парень прийшов сам, щоби попросити його за одну услугу.

Методій розказував йому, що задумав з хромого Семка зробити, та просив його, щоби навчив Семка рахунків і торговельного діла. Просив також, щоби порадив йому, як зачити діло.

Очевидно, нікому в світі Давид по волі не оказавби ніякої услуги, але він любив Методія, і прирік йому з охотою зробити то для него. Та тільки спитав його:

— Чому ти так клопочешся про твойого сусіда, таж він тобі цілком чужий чоловік. Яка в тебе ціль в тому ділу? У него є родичі і кревняки, нехай вони самі заопікуються ним.

У відповідь на то різке слово старий Давид думав, що Методій стане обвиняти Петрачів і нарікати на них, та вийшло не так. Момодець спокійно відповів:

— Знаєш що, сусідо? Ісус Христос учив: »Люби Господа Бога твого всім серцем твоїм, а ближнього твого, як самого себе«. Єслиби, на примір, я був хромий і безпомічний, то мені булоби очень дорого, колиб хто старався про мене. Те саме я думаю і про Семка.

— Родичі, очевидно, його люблять, але єсли вони не уміють йому помочи, то що-ж зробити? Я-ж знаю, як можна йому облегчити життя. Бог дав мені добру гадку, і я переконаний, що я обовязаний ту гадку перевести в діло.

Давид згодився. Все, що говорив і ділав цей парень, слуга, старику, любилось йому і оказалося правильним. Одного тільки незносив старий єврей: чому Методій постоянно влазив йому зі своїм Ісусом Хри-

стом. Слуга постоянно говорив йому про Ісуса Христа і кождий свій розговір завсігди кінчив словами:

— Спаситель любить вас.

Старий Давид не хотівби і подумати про ті розговори молодого пареня, Ондрачикового слугу і єслиби він міг викинути їх зі своєї голови, то про них ніколи й не споминавби. Він сердився навіть на себе самого, чому позволив пареневи читати історію йому про Того, котрий був сином Діви, був тим сином Авраамовим, в котрім мають бути благословенні всі народи землі; був також сином Давидовим, був тим Месією!

В устах Методія, його религія була прекрасна; була це в сути річи религія любви. І наука Методія вкрадалася до серця старого жида, яке було озлоблене обидами і кривдою, мов той цілющий олій.

До того часу, коли-би хто був говорив Давидови про науку Христа, то він бувби тільки засміявся, тому, що ніхто з тих, котрі жили довкруги него і котрі називали себе християнами, — не жили після науки Христа. Вони злорічили, кляли, дрочилися, поповняли убійства, ворогували межи собою, тігалися по судах і взагалі не прощали нічого один другому. Вони ходили до церкви, але не сповняли нічого того, що в церкві учили і проповідували.

В селі були дві церкви, двох віроісповідань; одна католицька, друга євангельська. І християни одної церкви ненавиділи тих з другої церкви і взаїмно ворогували межи собою. Вони опрокидували віру і науку одні других а при тім всім уважали себе віруючими і послідувателями Того, котрий проповідував їм любов і милосердія. Старий Давид з ненавистю посміявбися, єслиби хтонебуть з них прийшов до него і став-

би йому викладати науку Христа; він порівнавби їх життя з їх релігією.

Але той зайшлий, милий молодець жив вправді так, як учила його віра. Він любив Христа і сповняв його науку. Давид це знав добре. Але, єсли один міг так гарно вести своє життя, то чому другі люди не можуть чинити те саме і жити також таким гарним і примірним життям? Чому межи ним а другими людьми така велика ріжниця?

Старик погрузився в думках; не було кому дати йому відповіди на ці питання.

— Добрий вечір! — роздалося недалеко від него.

Він поглянув. Перед ним стояв цей молодий парубок, про котрого так роздумував — перед ним станув Методій. Його він не надіявся скоро у себе бачити.

— Я думав, що мені нескоро доведеться вас відвидіти, сусідо.

— І я думав, що ти не скоро прийдеш, — відповів старик.

По зморщеному лици старого жида пробіг ясний луч радости. Коли чоловік довго нікого не мав а відтак когось почне любити, то справді йому з того радість. І старий охоче підвівся на сідильниці.

— Сідай! . . Я хочу знати, що ти зробив у Петрача і що в тебе там вийшло?

Методій сів і розповів.

— Хто знає, хто знає, — в задумі кивав старий жид головою, — чи він інакше не роздумаєся.

— Я надіюся на лучше. Я молився, щоби діло увінчалося успіхом і вірю, що молитва моя буде вислухана.

Так говорили вони з мінуту і старий жид опісля сам почав робити пляни, яким способом Петрач лучше міг би взятися до діла. В старому заговорило серце.

— Сусідо, — сказав спершу Методій, — єсли ви знали, як в тім місті піде торговля, то чому ви її самі не зачинали? Чому ви самі не отворили склепу а тільки займалися подорожним гандлем.

Парень взяв руки старика по дружеськи та глянув йому в лице, котре нагло вкрилося глубоким смутком.

— Ти питаєш мене, чому я не заводжу сам торговлі. А я тебе у відворіт спитаю, чому і як було це мені вчинити? Для кого і для чого було мені клопотатися? Я сам мов то дерево в пустині. До гандлю я тільки взявся, щоби щось робити і прокормитися та бути вдоволеним. Без заняття в моїй самоті і горю я бувби умер. От і ділав я, що міг. Але чому ти мені то споминаєш?

Старик нагло витягнув свої руки, закрив ними лице своє і спер лікті на коліна. Так зігнувшись сидів він може з кілька хвилин, придавлений горем спомину. Методій дивився на него з жалінням. Відтак він приступив близше до старого, взяв його за голову і пригорнув до своїх грудей. Старий Давид вже давно не стрічав ні від кого пожаління. Він вже давно не знав такої відради та щастя бути жалкуваним.

Старий аж стрепенувся в обіймах Методія: словом, вихор потрясь старим деревом. Горяче ридання вирвалося з його грудей і після довгих літ перші сльози потекли по зморщеному лици. Методій не старався застановити плачу Давида а притулив свою голову до сивої голови старця. Старий важко сипотів і коли відкрив своє лице, Методій почав обтирати йому сльози з очей.

— Остав мене, — промовмв старий крізь сльози. — Чому жалкуєш старого жида? Ти-ж знаєш, що всі глузують і шуткують собі з мене. Чому піклуєшся за мене? Задля чого?

— Тому, що я вам радий і люблю вас, дорогий сусідо.

— За що ти можеш мене любити і мені радіти? — спитав старий і знова гірко заплакав. — Мене вже давно ніхто не любив, тільки колись моя мати. Пізніще я думав, що »вона« мене любила, але це тільки був обман.

— Як, чому обман?

— Лиши мене і не питайся, — сказав старик, і по тих словах дещо успокоївся. Методій пустив його.

— Повірте мені, сусідо, вам булоби о много легче, єслиб ви могли висказати кому небуть все, що вже через довгі літа давить ваше серце. Я ваш сусід, та тільки зайшлий, другим говорити про це не стану; єсли ви звіритеся перед мною вашою тайною. Можете мені повірити; я люблю вас та співчуваю з вами.

— Мені однаково, — проворкотів старий і при цих словах піднявся. В його тихому голосі звеніла радість а очі заполуменіли. Старий продовжував дальше, — много добра ти мені зробив і зараз ти опять облегчив мені горе. Ти добрий, тільки світ скверненний, і я може бути, перестережу тебе перед нещастям, щоби ти міг бути більше осторожним чим я був.

— Єсли ти глянеш на мене, на мій скромний вигляд, на моє зморщене лице і напів сліпі очи, то ти прямо чи повіривби, що і я колись був молодий, скрасивий і кріпкий молодець, мов то молоде дерево в лісі, або, як ти тепер, — почав старий еврей і при тих

словах спер свое вихуділе тіло до дерева і взяв сильну руку молодця своїми слабими руками.

— Мої родичі оставили мені в наслідстві красну торговлю і, хоч я не був богатий, я був певний, що Господь отців моїх благословити-ме мене й буде мені красно поводитися. - справді мені красно діло йшло і я був набувся досить великого майна. Мав я також жінку, красну, мов та цвітка на Ливані. А при ній дитину, ах, яку красну дитину! Сам Мойсей не міг бути краснїщим, коли дочка Фараонова змилосердилася задля його краси. І коли я припімну собі моє тодішне щастя і блаженьство, то думаю, що Адам в раю не був щасливіщим. Та все це пройшло — минулося! . . . Як це ти поясниш? Я густо-часто не бував в дома. Склеп і торговля вимагали від мене сего. Не подумав я, що другий може забрати в мене щастя. І коли одного разу я повернув до дому повний радости і надії, не застав я в хаті нікого. . . . пусто.

Старий вхопився за голову.

— Прийшов другий, забрав мою жінку, мою дитину, моє все щастя! Коли то ще бувби чужий чоловік, христіянин, а то свій чоловік по вірі таке зробив. Ось, чому серце мене болить тим більше. . . !

— Я кидався і бігав всюди мов безумний; ходив по судам, але все дарма. Мене приневолено дати жені розвідне письмо а суд присудів її також дитину. Він був вищий від мене; був окружним чиновником. Куди я зайшов, мене всюди відправили з нічим. Я ніде не знайшов прихильности і справедливости, навіть у Бога. Їм велося так як самі хотіли, доки не уйшли мені з сліду. Опісля вони покинули Венгрію і я більше не знав, де моя дитина і що з нею сталося.

— Ах, Методію, коли я то все собі пригадаю, то наче Йов, я готов говорити: де Бог мій, щоби я до него міг прийти і принести жалости мої. Він оден знає, що сталося з моєю дочкою Естерою, а що сталося з нею, з моєю жінкою. Лишила мене . . зрадила . . Одначе я не можу вірити, що то була цілком її вина. Вона була ще досить молода, коли ми побралися а він був досить собі ємкий мущина, великий пан, урядник; він увів її. І єслиби вона була хотіла тільки вернутися до мене, я бувби їй все простив та охоче прийняв до себе знова; о, як охоче! Одначе мене до неї не допускали, а противно. говорили їй, щоя буду грубий і злобний до неї. Вона мабуть очевидно боялася мене, повірила їм, та все було пропало.

— Я виїхав з того міста і скрив себе і своє горе в тій стороні та цеї зими надіявся, що смерть висвободить мене з мойого нещастя, з тої великої журби, що я все то нещастя возьму з собою в могилу. От і все. Ти заставив мене розказати тобі і в мене знова все мов ужило, все забуте пригадалося, втрата, туга, біль — всьо. На що тобі то придасться знати? навіщо?

— Богацько придасться, дорогий старче! Я знаю тепер, за що маю молитися за вас, а ви пождіть, прийде час, що ви не будете каятися за своє довіря а ще будете благодарити мене, що спонукав вас відкрити свою душу перед мною.

Методій встав а за ним піднявся і старий жид, й увійшли оба до хати.

Коли старик засвітив, Методій побачив пусті кожевки; взяв їх і приніс свіжої води. Опісля упорядкував хату, так, як то він робив, коли Давид був хорий. Відтак, сівши при столі, взяв велику стару Біблію і

став читати з неї. Старий єврей покрив свою сиву голову шапкою і Методій також, щоби не оскорбити хазяїна, бо у жидів уважається оскорбленням слова Божого, єсли чоловік стається з непокритою головою.

Сьогодня, хоч він читав пятьдесятьтрету голову книги пророка Ісаї, де говориться о Месії і хоч Методій подрібно толкував йому, що то все відноситься до Ісуса Христа, — старий єврей не заперечував тому ні не противився. По цім оба сердешне поздоровилися і мирно розійшлися; кождий в свою хату.

IV.

Часами, нераз проминає день за днем, тиждень за тижднем, та навіть й місяць за місяцем і чоловік й не знає, куди діваються дні. Так було і в Ондрачиків. Хоч роботи у них було богацько, то ні одного літа вони так скоро не обробилися, як цего року.

— Мабуть то тому, що ми тепер зачинаємо кожду свою роботу молитвою, по Слову Божому, — думала старуха, жінка Ондрачика.

Вона сама вже настільки була здорова і в силах, що могла варити; не мусіла Дорка відставатись від полевої роботи. Її тільки було потрібно того, щоби Методій і Андрій або Дорка з рана принесли води та дров для неї, або чого небуть другого, що було необхідне у домашній роботі. А коли трапилося, що потрібно було ще що иншого, то приносив той, хто був близше дому. Словом, ніколи ще старій Ондрачисі не поводилося так добре на світі як тепер.

Чоловік її бував нераз перед тим злий або сердитий, вона тоже не мягкого характеру і коли случалося, що муж приходив до дому трохи підхмилений, хоч

він і не був пяниця, та починав бурмотіти, вона з ним віднимала сильну сварку, по чім очевидно нераз і по цілим тижнями до себе нічого не говорили.

Дочки вийшли замуж, привели до дому мужів і зятя не хотіли підчинятися старусі. Від того в хазяйстві не йшло по ладу. Старушка тепер поняла причину: над їх домом не було благословенства Божого. Вони не молилися цілий рік, кромі того, коли ішли до причастія. Справді, рано дехто і пробурмотів яку молитву, але при тім ніхто не призадумався над значінням її; так говорили тільки, бо так і навчилися, та нікому не було їх в тім привчити. І яка то була молитва? Я Господь міг післати їм благословенства за їх невдячність і непримиримість? Чи можна подумати, щоби Бог благословив таких людей та обдарив їх життя своєю благодаттю.

Старушка розуміла, що потрібно навернутися до Бога, і вона дійсно навернулася до Него з усім своїм серцем. Вона розуміла і відчувала, що єсли хтонебуть, де небуть по цілому світу, потребує спасення, то це вона. Длятого вона розкрила своє серце Христу, Сину Божому і Він увійшов в него.

Коли раз так у вечір з мужом разом сиділи самі, вона призналася йому, що не була такою жінкою, якою довжна була бути і просила у його прощення. Вона обіцялася, що єсли Господь продовжить їй життя, вона щиро буде служити Богу і своїм домашнім.

Ондрачик був дуже зворушений і сльози виступили йому з очей.

— Нам обоїм проситиби прощення одно в другого, сказав він; — ти в кождому случаї була мені лучшою жінкою, чим я тобі мужем. І Методій правду говорив,

коли казав, що дальше так, до самої смерти, жити не годиться. Як-же тоді маємо жити? Ми повинні починати життя по новому. По правді, ми жили в супроти волі Божій.

— Я нікому ще того не говорив, а тобі скажу, що коли я дивлюся на нашого слугу, нашого робітника, як він живе і спімну собі, як я в молодости і до того часу жив, мені робиться встидно. У нас в дома була і перед його приходом книга Слова Божого, але ми ніколи її не читали. Та й тільки тепер що лиш ми поняли його. Ми вели наше життя гірше скотини. Скотина глупа; вона їсть, спить і робить, та більше нічого. Добра від неї для душі мало, але за то і зло не вводить в життя людей. А ми не тільки їмо, спимо і працюємо, ми ще до того і розпиячуємося, всіляко грязнимо свою душу, оскорбляємо Бога і сквернимо людей. І як живемо само, так також і виховуємо своїх дітей! Не дивно, отже, що вони від нас відійшли. Чого доброго вони могли від нас навчитися?

Так розмовляли собі муж з женою, перший раз в життю, на старости. Розмовляли собі по душі про Бога і життя.

В той-же самий вечір, Семко Петрачів обопільно розмовляв з їх дочкою Доркою, сидючи у них в саді. Семко сидів на камені, який Методій приніс там для старої хазяйки, коли вона була хвора. Дорка стояла напроти него, опершися до груші і з зацікавленням слухала його оповідання про чудний перелет ластівок, коли повертають з чужих, теплих країв. Семко по тім додав, що він також на добрій дорозі, що він кождий день починає і кінчить свою працю молитвою та що він боїться тільки одного: щоби не нарушити або пе-

реступити заповіди Бога. Дальше розказував він дівчині, як він навчився у жида, Давида, читати і писати пливно, що батько збирається заложити йому торговлю і для життя прибудовує йому нову хатину.

Тішилася дінчина з того, та слухала його зі справжнім заінтересуванням і вдоволенням. Вона жалкувала Семка від дитини і пізніще часто думала, що з ним буде. Тепер була вона рада від душі, що в него діло йде о лучшого. Раньше він не міг свобідно ходити, а тепер ходив довільно легко, осібняком, єсли не торопився. Поза тим він був красний молодець. Не буде він вже більше даром сидіти перед хатою або в саді. Вона від його сестер давно вже знала, що прибудовують при хаті, одначе вдала, що не знає, щоби йому не зменьшити радости.

До розмовляючих, Дорки і Семка, підійшов і Андрій, слуга Ондрачика. Він чув вже ранійше від Семка чудну історію про ластівочок і тепер, коли Семко і Дорка говорили про це, вони почали обдумувати, як би то гарно було, єсли би вони разом так, мов ті ластівки ішли у всім, що роблять, та разом сходилися на такі молитвенні збори, як ластівки.

— Знаєте що, — сказала Дорка, — єсли кождий день є тільки кусочок частинка дороги »до дому«, то ми повинні зачинати його і проводити в той спосіб! Ластівочки весело щебетали і молилися, доки не відлетіли по частинам своєї подорожі.

Вечером, до вечері, зібралася разом вся сімя Ондрачика і старий хазяїн після їди попросив Методія почитати щонебудь з Біблії. Дорка радісно глянула на Андрія а Андрій на неї, а по тім оба, на старих, матір

і батька і в їх душі мигнула думка: »Кажеться, і вони збираються летіти в слід за ластівками.«

І між тим, коли окружаючий світ дальше спав у своїх гріхах, сімя Ондрачика і їхні сусіди почалися вже пробуджусатися. Дух Божий відкрив їм очи і розуміння Святого Письма. Вони почали шукати Бога і пізнавати себе та свої гріхи. Все частіще і більше думали про Христа і, по приміру ластівочок, приготовлялися до подорожі »домів« — до Царства Божого. Та на жаль тільки що не всі.

* * *

Тої осени в цілій околиці сливи дуже зародили. Їх стільки висіло на деревах, що галузі і віти ломилися під їх тягаром. Це навело старого Петрача на нову думку.

— Знаєш, що я придумав? — сказав він раз після обіда свому синови. — Я пойду до повітового уряду та вистараюся там на дозвіл варити сливовицю. До того ще прикупимо у других сливок дешево, дістанемо ліценцію і ти можеш торгувати сливовицею. Коли в тебе в торговлі крім всякого иншого краму буде ще сливовиця, нарід охоче стане ходити у твій склеп.

Неприпали ті слова батька до вподоби синови. Він однак батькови нічого не відповів. Він у глубокій задумі вийшов з хати і спрямував до Методія. Методій, якраз тоді, був на своїй частині, перекопуючи землю. Недалеко від него працювали Підгайські.

— Витай, Семку! По якому ділу?

— Тільки так тобі дещо розказати та поради спитати в тебе.

Приятелі поздоровилися і Семко розказав, яке йому батько зробив предложення.

У Методія насупилися брови. Іскра гніву, чого Семко ніколи ще не бачив у свого любого побратима, блиснула йому в очах.

— Це сам сатана придумав і піддав у гадку твому батькови! Семку, що ти сказавби свому батькови, єслиб він сказав тобі взяти ось ту лупату і нею вбити стоячого, ось там сусіда Мартина?

— Яка глупота! Батько мій ніколи би мені щось подібного не приказав зробити, та я сам за ніщо в світі того не вчинивби.

— Хто знає, чи не зділавби ти, тільки отвори коршму, тайну чи отверту. Ти добре знаєш, яким страшним піяком був Підгайський; як піянство в корінь роз строїло його душу і тіло, був неначе скотина. Тепер він, по милости Божій, повернув на добру дорогу, на нову дорогу життя. І він прилучився до тих ластівок, повертаючих домів. Бачиш сам, що він, кромі нас або вас, нігде не ходить; він сам відчуває і свідомий того, що він ще не досить сильний, щоби боротися з покусами. І чи можеш ти поручитися, що єсли ви зачнете по сусідству, перед його очима, вести торговлю горівкою і єсли запах горівки буде бити йому в ніс, що він здержиться? Він буде приходити до вас, щоби купити муку або сіль і буде мати тверде постановлення не вертатись більше до старого життя, але прийде мов та невинна овечка, сам у лапку. Безперечно, твій отець буде просити його випити з ним, ти станеш йому наливати і він не відкажеться попробувати, а там роздражнений жолудок потребує тільки предложення, Мартин окажеться не в силі відмовити. Він на перший

раз випє пугарок, на другий раз вже два. Дальше стане пити більше і більше, словом, масло в огонь. Мартин буде пити й пити, та стане знова пяницею. І скорше чим передше він стане знова скотиною. Божий світ в нім померкне, його тіло стане слабе і хворе, і нещасний погине денебудь мов та скотина на дорозі. І вийде з того, що він, мов ті з ластівочок, що зібралися летіти домів і не долетіли, не дійде до спрямованої цілі — погибне. А хто був винуватий його погубі? Ти, Семку, ти! І це станеся не з одним Мартином Підгайським. Ти його зовсім погубиш а скільки людей ти наведеш на погибіль? Підгайський очевидно не родився пяницею. Був час, що і він не пив, і не знав, який смак в горівці, а потім навчився. І де була його пиянська школа? В коршмі! Многих учеників найшов собі там сатана! . . . В нашому Градові, за послідних літ, дякувати Богу, такої діявольської школи не було, а тепер ти хочеш послужити діяволу та хочеш завести школу пиянства. Чи задля того ми з Давидом клопоталися над тобою, побратиме мій, Семку, вчити тебе, розвивати! Скажи сам, чи не так буде?

Почувши таке, Семко зі страху вхопився за голову.

— Перестань, Методію, не говори так! Цего не буде. Я ні Мартинови ні кому другому наливати не буду. Лучше нехай би мені рука всхла, чим я мавби щось подібного зілати. Скорше я себе вбивби, чим зробити се, про що ти говориш. Ні, я до того не допущу.

Семко, по тих словах відійшов до дому а Методій взявся знова за лопату.

В той день було у Петрачів мов у пеклі. Старий батько вже був обчислив, який буде дохід зі зробленої сли-

вовиці, як його син буде дороблятися; з чого-ж бо у них в окрузі жиди доробляються і богатіють, як не з горівки. А син його про це не хотів ані слухати. Скорше би ту скалу нагнув, як його. Семко був блідий мов стіна і трясся зі страху перед розбішеним батьком, одначе він не подавався у свому рібенню та й слухати не хотів.

Много злих слів наговорив йому батько, а він мов води в рот набрав. Докоряв йому батько, що жебрак, що богато натерпівся нім виховав його через ті літа, що дальше жебрака годувати не буде.

— Коли не хочеш мене слухати, то йди у світ по жебрі! — говорив йому батько.

Слова батька вразили Семка до глубини душі, як тільки можуть вразити слова чоловіка. В ту хвилю на крик увійшла мати. Вона стала вговорювати одного і другого. Мужа вговорилаб ще, але сина вона не могла ніяк вговорити ні примовкати, він сидів мов камінь. Тоді і вона розсердилася на него.

В слід за матірю прийшли в хату і сестри, а за ними старший жених і його приятель. Оба вони були з другого села і прийшли відвідати Петрачів. Вони піддержали старого Петрача в його намірі і сміялися на »глупістю« Семка.

— Єсли Семко не хоче, — сказав будучий зять, — то місто його возьміть мене, я то діло можу добре повести. Воно у нас стане золотим ділом. Ви не мусите сейчас отвирати склепу; отворіть з початку тільки таку заїздну ятку на баранину — такої в нашому селі й так немає — а буде і з того добрий зиск. Я би може вложив з пару соток а ви удержалиб їх з приданого, що обіцяли дати за Євкою. Тоді ми зажилиб разом

спільно а Семко нехай дальше вилігуєсь в саді як й доси.

З початку ті розговори були тільки жартом; будучий зять хотів тільки піддержати тестя, але опісля, як то густо-часто случаєся, його розібрала до того таки серіозна охота. Будучій невістці також подобалося це, що вона може остатися в дома при матері а не йти під руку свекрі. А мати, як кожда мати. Котраж мати не хотілаби придержати своєї донечки при собі. І мати також прихилялася до його гадки. Був вдоволений і отець гадкою будучого зятя, немусівби ділити маєток, коли віддасть дочку.

Нім змерклося, все було як слід ними обговорено. Всі були раді вислідом, кромі бідного Семка. Він через весь час сидів мов вкопаний.

— Ну, що ти на це, — спитав його перед відходом шваґер, — послухаєш батька, чи мені оставиш довершити діла?

— Я вже сказав, що скорше буду жебраком-бідолахою, чим згодитися на таке діло. Це правда, що я хромий на обі ноги, але я радше волівби стати хромим ще й на обі руки і милостині у добрих людей просити, чим живитися з такого пекольного промислу. Але я думаю, що ти того діла не розпочнеш! Всемогучий Бог не допустить! Господь розстроїть ваші наміри і не допустить їх сповнення.

— Ну, побачимо, дорогий пророче, — засміявся будучій коршмар і відправився з своїм товаришом у своє село, до дому.

* * *

На другий день пішов старий Петрач до Методія. Він в той час працював з Підгайським, перекопуючи останнє дерно. На дерні, то там то тут сторчали кущі, поміж котрими старий Давид пас свої кози.

Злоба Петрача на Семка утихла. Він поняв, що обидив сина несправедливо а хотів пімститися на тім, по раді котрого його син спротививсе йому. Він знав, яку думку мав слуга Ондрачика про коршму і горівку. Методій намовив не пити не тільки Підгайського, але і самого Ондрачика, його другого робітника Андрія і Семка. Він бувало старався відовчити від питя горівки і самого Петрача, говорячи, що це і погано і стидно і грішно.

Цеї ночи старий Петрач не міг заснути ні на хвилинку. Він не хотів брати своє слово назад, що вижене Семка з дому єсли він не сповнить його волю, та з другої сторони не хотів також видалити свого сина з рідного дому. Проти того повставали і гордість — як кажуть люди — і батьківське серце.

Вчера в гніві він не відчував, що в него є батьківське серце, але сьогодня воно вказалося. Він з досади думав, що всьо булоби хороше, єслиби не той Ондрачиків слуга — Методій. Ну, і дасть він йому! В тому намірі отже і пішов старий Петрач до Методія.

— Що ти вбив синови в голову, — зачав він, скоро поздоровилися. — Прийде який то волоцюга не звісно з відки, і буде в наших домах піднимати незгоду і роздори! Яке тобі діло до того, що я хочу в селі завести харчевню? З якої причини ти підмовляєш мого сина до неслухняности?

Старий Давид почувши крик, обернувся, підняв го-

лову, вийшов з хати, підійшов близше і дивився на молодого християнина.

Давиду вже давно хотіло дізнатися, як буде заховуватися Методій, коли з ним поступати-муть несправедливо. Тепер якраз саме надався случай.

Старий жид знав дуже добре, скільки добра Методій зробив тому ругателю. Він навчив його сина читати і писати та всього иньшого, чого тільки міг його навчити; він також постарався, щоби Давид дещо його також привчив, що потрібно до діловодства і торговлі. Словом, він зділав все, що тільки можна було зділати. Методій зробив то все для него як добрий сусід для сусіда, і от, як старий тепер відплачуєся надгрожуванням. Слова ненависти і злоби, одно за другим, виходили з його уст.

Жид мов скаменілий дивився в лице понощика того всього, але він стояв спокійно неначеби ті слова не відносилися до него. Старого набрав гнів. Він хотів, щоби Методій кинувся на ругателя і лаяв його, але до подібного не приходило. Петрач підійшов до Методія і глянув йому прямо в лице. Очи їх зійшлися, і Петрач замовк.

— Так. Ти все сказав, що тобі діявол наложив на конець язика! — спокійно, після всього сказав парень. — Я того і сподівався; діявол був мені цего довжний. Я тільки дивуюся, що так довго оставляв мене в супокою, мимо того, що я всюди йшов проти него. Я вже побоювався, що Христу добре не служу. Та тепер я спокійний. То, що вам сатана навів на язик, ви висказали, а тепер говоріть за себе, дорогі сусідо, яку маєте кривду. Що я вам чи вашому синови злого зробив?..

Чуючи це жид з радости потирав руки і в дусі благословив пареня і був йому радий. Підгайський давно вже був вкинув мотику і приступив близше, стоючи мов оціпенілий. Він не знав, що про Петрача думати.

— Ну, так що-ж ви властиво маєте проти мене? — знова спокійно спитав Методій.

Спокійний і беззлобний запит парня поставив старого Підгайського в кут. Однак він в друге набрався духа і хотів ще сваритися. Тільки пригадав собі, що попередні його слова були за слабі і слова у него застрягали в горлі. І його оправдання гніву випало богато мірнійшим.

— Семко не хоче, — кінчив він, обертаючися до Давида, — боїться що єсли Підгайський почне ходити до нас, до нашої ятки, то може опять стати пяницею як попередше. Неначеб то кождий, хто заходить до харчівні або ятки, мусів сейчас стати пяницею а не пити умірковано. Та Підгайський до нас ходити не мусить; та й не сміє.

Послідні слова сказав Петрач з явним остереженням, що болючо вдарило в серце Підгайського.

— Буть спокійний, Петрач, — сказав Мартин Підгайський, підходячи близше, — я і без твого запрошення не піду у твою хату, де ти задумав устроїти чортову лапку, щоби заманювати людей і висисати з них кров. Єслиб навіть ти сам мене запрошував і тягнув туди, то і тоді я не переступивби твого порога. Але ніколи, ні, ніколи, я не забуду твого сина, що він пожалів мене і мені подібних; не забуду йому того, що задля власної користи, не хотів звести мене на погибіль. Я ті сліди, куди він ходить, буду задля того благословити.

При тих словах голос Підгайського прорвався і він заридав. Він плакав від гіркої обиди, що його можна так перезрівати; кождий може перед ним двері заперти або навіть і копнути проч. Петрач бачив, як він плакав і стояв мов окопаний.

— Так, сусідо, — відозвалася при тім мати Підгайського, — чи це вам така велика кривда, що маєте таку добру дитину; кривда вам, що його Методій поучив, що то не красне діло спричиняти людям терпіння та дивитися на їх загибіль? Я мала тільки одного сина і він був моєю радістю доки не познакомився, попри других, з коршмами та шинками. Опісля ви бачили, який я хрест мусіла носити через него і нераз ви самі мене скривали і боронили перед ним. І тепер, коли милостивий Господь пожалів мого Мартина, післав йому доброго чоловіка, котрий спас його, ви тому чоловіку злорічите і докоряєте! Гляньте на мого сина, послухайте його стогнів і єсли у вас в груди камінь місто серця, то отворіть коршму. А коли Семко не хоче погублювати людей, то виженіть свою рідну дитину з хати. Але памятайте на слова бідної матері, котрої сина коршмарі звели в ніщо; пригадайте собі, що говорить Святе Письмо: »Горе тому, хто напоює свойого ближнього, щоби дивитися на наготу його.« Прокляття вас певно за це не мине.

— Не плач, синочку мій, — сказала вона приступаючи до сина, — Господь поможе тобі. Ти ще молодий, ще всьо не втрачене, коли Він на нас не гнівний. Неплач: ходи, будемо працювати дальше.

Мартин послухав. Пішов з матірю і взявся за рискаль. Методій також взявся за рискаль і став перекопувати більше землі.

Що оставалося Петрачови як не відійти? Він пізнав, що це що він збирався робити, було поганим; що зробив тепер, пізнав, що зле зробив. Знав добре, що люди виганьбили його, але признати того не хотів.

Він пішов до повітового уряду, просив дозволення робити сливовицю, але такого позволеня йому не дали.

— Нічого, — думав він собі, — найду собі спільника і будемо робити сливовицю разом до співки.

Спільника собі Петрач скоро найшов і відкрив виноварню. Тисячі красних сливок, які Господь сотворив на поживу людям, йшло до кітлів на витворювання їди, щоби самолюбний чоловік міг цею їдию труїти своїх ближніх.

Страшне діло! Єсли чоловік хоче добути трохи отруї на миші, які нищать майно, то мусить дозволятися о це лікаря, нотаря і поліцію; а коли хоче труїти людий, то тільки потрібно мати дозвіл чи там ліценцію на горальню а все буде дозволено. Богато лікарів буде тільки раді, що будуть мати з того богато пацієнтів.

V.

Прийшла зима. Наступили мясниці. У Петрачів робили живо приготовлювання до сватьби. У матері були повні руки роботи, у батька голова тріщала від заботи а у Євки серце було повне радости і надії. З Семком від осени ніхто не говорив, неначеби його й дома не було; йому й не відповідали на його привіт. Тільки одна молодша сестра говорила з ним потайки. У неї серце боліло.

Парубок, котрий її полюбив, хотів одружиться з нею; вона його також любила. Одначе родичі її не одобрювали його і він рішив одружитися з другою. Дівчи-

на лишилася самою і чулася опущеною. Це тягнуло її до свого опущеного і відокремленого брата. Нераз прийшла за ним до комори, куди густо-часто заходив.

У Ондрачика навчився він робити варишки і пильно їх виструтував. Що заробив, давав матері на сіль і світло. У вільний час він заходив дальше до Давида.

— Ти тільки вчися, — говорив йому старий жид, — а торговля у тебе скорше чи пізніще буде. Тоді все те придасться.

По вечерам бував Семко в Ондрачиків і там забував, що лишився одиноким, мов сиротою на світі. В тім чужім домі він чувся в раю. Там знали Божу правду. Там розуміли, якого рода радість була в серці Діви Марії, коли уста її співали: »Возвеличи душе моя Господа і возрадувався дух мій у Бозі, Спасі моїм.« В їх серцях дійсно зродився Христос. Перший раз в життю святкували по правді свято Рождества Христового.

В ту зиму вернулася Підгайському жінка. Він написав її лист, просив і приїхала. З радости він не знав, як її стрінути, чим вюдити. Вона також почулася щаслива і від щастя полилися з очий її рясні сльози. Її стало дивним, що для неї, жінки пяниці ще можливе було щастя на землі.

Вона найшла мужа в такому порядку, як ніколи не ще передтим. Він, вже від часу як пібралися, почав запиватися. Тепер було все по новому. Теща вдоволена, діти милі і здорові, хата чиста а комора повна харчів і всіляких засобів.

Виробили Підгайські на хліб і прожиток. Жінка Підгайського принесла дещо гроший, які заощадила зі служби і радо виплатили всі довги, які ще мали. Во-

на покупила нове одіння свекрусі, мужови і дітям. Накупила до кухні посудини всілякої, все виглядало мило і приємно. Тепер була радість там, де раньше було тільки сварка і нещастя. Яка переміна! А яка тому причина? В тверезости. Очунявся чоловік прийшов до себе. З пяної пащі діявола піддався під сильну і праведну руку Бога і ось вернулися до него сімя і семейне щастя.

Мартин сидів тепер вечерами посеред рідні і думав, яку радість і яке щастя проміняв був за діявольський напиток — за зрадливий дурман. Він дякував Богу, що не допустив, аби він цілком загинув; дякував Богу за привернення йому це найбільше щастя — щастя родинне.

Тішилася з щастя також і його жінка. Вона прийшла з голодним серцем. Дякувала вона Богу, що вернув її доброго чоловіка; вона увірила в Спасителя, котрий таку переміну увів в її чоловіку та в її життю. А коли раз почула таку радість в серці свому, не промовчувала. Кождої неділі її хата була повна приятелів і товаришок а Методій читав їм з Святого Письма. Наворотом кликали відтак його і по других хатах.

* * *

— Методію, ластівки, як мені бачиться, збираються відлітати, — сказав одного разу Семко. — Ти говорив тоді в лісі, що все наше село повинно збиратися подібно на молитовні збори та що ми маємо дати тому зачаток; й до того приходить.

— Трудно, Семку. »Ворота вузкі, а дорога, ведуча в життя, тяжка і мало таких, що находять її,« сказано в Письмі. Але це нічого не робить, самі покажемо лю-

дям дорогу; а єсли ніхто не піде за Ісусом Христом, то ми підемо. Правда? Він-же говорить: »Йди слідом за мною«.

— Так, Методію, за Ним і з Ним! — відповів Семко.

В тижни возили Ондрачики дерево на хату для Методія а на яри мали її ставити. Що було можливо, Методій все збирав, щоби мати в поготівлю, що потрібно.

Беріг був вже скопаний. Цегол нароблено досить; подостатком було і каміння на підвалини. Черепицю на стріху також возили, коли був час і складали її в Ондрачиків.

З гір натягали молодого дерева, а коли Методій мав час, робив з нього коли. Він хотів обгородити цілий свій поземок.

Підчас того нараз дістали Ондрачикові неожидано смутні вісти. Писала його дочка Анна, що її мужа дуже болять очи, що йому лікар розказав виїхати на село, до дому, єсли не хоче цілком осліпнути; що виберуться в дорогу як скоро прийде її чоловік з лічниці. Була це для них сумна вістка. Колись ударяючо булаби поділала на них подібна вістка. Але тепер, коли навчилися молити, вони сказали:

— Нехай діється воля Божа, коли на нас таке нещастя допустив, то мусимо все терпеливо перенести.

І якраз цего тижня, коли у Петрачів мали справляти весілля, на що, для виду, запрошено також і Ондрачиків, приїхав до них їх хворий на очи зять і дочка, котра так нездужала по подорожі. Дорці було тут не до весілля; не могла вже йти Євці за дружку а справлятися з роботою в дома. І, єслиб не було у них Мето-

дія, то ні необробилися з усім ні не малиби кого порадитися.

Дивувалася дочка Ондрачиків, хто це її родичам так красно помагає у праці. Говорила їй і сестра Дорка і мати а також й отець, якого слугу післав їм Господь до хати. Чудувався над тим і Осип, її муж, та бувало говорив:

— Мені здається, що голос його мені звісний; мабуть я вже десь чув його раньше.

— Хто знає, чи ви вже де перед тим не стрінулися; та ми не знаємо звідки він прийшов і що він за оден. Він ніколи про себе не говорить. Але з того, що він нераз нам розказує видно, що він богато всюди у світі бував.

* * *

Прийшла знова неділя. Старий Давид сидів коло теплої печі у своїй хаті і роздумував всіляко. Та хоч двері і вікна хати мав щільно заперті, він таки почув музику і викрикування у Петрачів. Там було весілля; віддавали свою дочку.

В тім по тихо отворилися двері і увійшов Методій. Він сів собі коло старого жида на лавку.

— Як маєшся, — спитав врадуваний старик. — Прийшов відвідати мене? Що чувати у вас в дома?

— Слава Богу, лучше. Лікар сказав, що до яри молодий хазяїн може поздоровіти а його жінка вже встала, тільки ще трохи нездужає.

— Слухай, Методію, я саме перед твоїм приходом думав про тебе, що буде з тобою. Ондрачикови вернулися діти, а коли поздоровіють, то очевидно вони вже

більше не будуть потребувати другого слуги, крім пастуха.

— Очевидно. Одного їм прийдеться відправити. Я-ж і остаюсь у них до весни. Мене вже й тепер їм непотрібно і я мігби сейчас від них відійти, єслиб не був зачав будувати хату. Кромі цего є ще в мене і друге діло.

Старого неначеби громом ткнуло.

— Відійти? Як-же, відійти? — спитав старий трусливо. — Що ми робилиби без тебе? Другим ще може би нічого, але як старий Давид обійдеся без тебе?

— Чи я дійсно вам так дорогий? Любите мене? — І при тих словах Методій обняв старого так як в той час, коли він розказав йому своє горе.

— Непитайся. Моє серце не моглоби більше тебе любити, хочби ти був й моєю рідною дитиною!

В кімнати настала тишина.

— Памятаєте, що я вам раз в осени обіцяв?

— Що маєш мені щось розказати. О, памятаю! — прикивнув старець головою. — Я вже давно на це жду.

— Ну, так. Я хотів вам розказати, чому я вас так полюбив.

— Мене? — здивовано сказав жид. — Я думав собі, що ти любиш всіх людий, так, як тобі це приказує Христос.

— Очевидно, так як мені Господь Ісус приказує. Він, котрий говорив: »Спасення прийде від жидів.« Люблю вас не тільки як чоловіка, але також й яко жида. Особливе яко жида, бо жидовином був й Той, котрому я найбільше винен.

— Що ти говориш? — здивовано спитав старий. — Говориж-же!

— Жив я довгі літа незнаючи Бога, незнаючи Христа. Незнав я, що маю безсмертну душу, ні куди піду по смерти. Я жив так, як й ви всі тут. І перший, хто вказав мені Христа, вказав правду, був жид. Він навчив мене любити Сина Божого і сам все жив по Божому. Тепер його між живими не має, взяв його Господь.

— Одного разу ви висказали здивування, де я навчився говорити по еврейськи. Тепер вам скажу, що це був він, котрий навчив мене еврейської мови. Він так горяче любив свій убогий, безталанний нарід, що й я при нім почав любити його та й тому також, що і мій Спаситель був жидовином з роду. Я полюбив ваш нарід також і люблю його і доси.

— Ти говориш, — сказав старий, піднісши склонену голову, — що він був жид а навчив тебе пізнати і любити Христа.

— Так, він був жид, з жидів; він був провідником між жидами і жив тільки ради думки звістити свому народови, що Месія, Спаситель, вже прийшов, що він вказав людям дорогу до спасення від гріхів; що Він жив між своїм народом, помер і воскрес та знова прийде на цей світ.

— Тоді він не був жидом а був християнином, — сказав Давид.

— Він був християнином як член церкви Христа, по вірі, але по народу він був жидом і жидом помер. Він і гордився тим, що був жидом. Він дякував Богу, що родом належить до того народу, від котрого, через

Ісуса Христа, прийшло благословенство і відкуплення всьому людству.

— Він був вельми щасливим чоловіком. У него було тільки одно огірчення і одно бажання, котре йому на жаль не вдалося сповнити. То огірчення спричиняло йому великий біль у серці і я тішуся, що допоміг йому позбутися його. Я взяв на себе завдачу сповнення цего, що він не міг; взяв я на себе це посольство і прирік йому, коли він відходив з цего світа, що то, що він хотів виконати, я старатися-му довершити по всім моїм силам, хочби мене коштувало моє життя. Він повірив мені, і дякую Богу, що я не обманув його й ні не обману.

— Яке було це посольство? — з заінтересуванням спитав старий, дивлючися при тім здивовано на свого приятеля. Сьогодня не говорив як звичайно. Він говорив так, неначеби не був Ондрачиковим слугою, котрий виріс посеред дурних християн і служив їм.

Ви питаєтеся, яке було це посольство? . . . Був в него, бачите, оден дорогий чоловік, котрого він дуже любив, а котрого він ніколи не бачив. Йому він хотів, але не міг, принести благу вістку спасення. В тім було і його огірчення, що він ніколи не бачив того чоловіка. Не міг його найти.

— А ти його віднайшов?

— Так, я його віднайшов. . .

В тій хвилі в кімнаті заблисло світло і долетів до них страшний вереск людий. Оба вони скоро вийшли з кімнати.

— Там щось нещасливого случилося! — вказав жид напроти себе.

— Справді, в хаті горить! З Богом оставайте, я побіжу туди.

— Куди? На пожар?

— Так. Там імовірно всі пяні. Хтось з них мусів перевернути лямпу, а між ними є мабуть Семко.

— Не йди, Методію! — сказав жид і хотів його здер жати, але він вирвав руку і прямо побіг до горіючої хати.

І дійсно, на весіллю у Петрачів сталося щось страшного. Оден з напившихся дружбів, котрі виправляли всілякі річи і при тім варили сливовицю, ніс у великій мисці запалену горівку. Він хотів положити її на стіл новоженців, та ноги йому поховзнулися, він спіткнувся і вилляв все на жениха і на стів. Горіющий плин займив одіж молодого і скатерть на столі. При тім став великий крик і переполох. Одні тиснулися до дверий, другі перескакували через вікно. Молодий жених з болю кричав і кинувся на землю думаючи що придусить огонь на одежі. Молода кинулася до свого чоловіка і хотіла руками вгасити полумінь та її відвели дружки. Другі знова почали лляти воду по столах і підлозі. При тім один з гостий взяв фляшку горівки, і думаючи, що це вода, вилляв на огонь. З того огонь почав змагатися.

На то якраз надбіг Методій, мокрим мішком прикрив жениха і виніс з хати. Тим вгасив палаючу одіж. А в кімнаті огонь знова поширився і все почало горіти. Люди з криком почали рватися на двір.

Невісту, омлілу і без памяти винесли на руках а жениха випроводив Методій і передав на дворі народу. Сам вернувся ще раз в хату посеред тої метушні. Прискочив до вікна, зірвав горіючі заслони і притоп-

тав їх. Поломінь шаліла довкруги і ось ось мало не хитілась і його одежі. Він вхопив ще дві барилки горівки і вибіг на двір, запираючи за собою щільно вікна. На то надійшли люди з коновками води.

— Куди ви з водою? — крикнув Методій. Вода горіючу горівку не вгасить а ще зміцнить огонь. Нехай горівка догорить і відтак легче буде вгасити хату. Слава Богу, що Він допоміг мені винести ось ті барилки горівки. Булоби ще гірше. Ви говорили, що будетеся в ній купати а тепер при ній і загрійтеся.

Була це страшна хвиля і страшне весілля. Ні один з гостий не вернувся до дому без ушкоди. Всі були поражені з попаленою одіжю А жених! Бідний жених! Грізно було навіть на него й подивитися, так був попалений.

Ще щастя, що огонь не дістався на двір, бо булаб згоріла ціла хата і може ще дехто з сусідів, а вдусився таки в нутрі з недостачі воздуха. Але зате все, що було в кімнаті, згоріло або зотліло. Сама-ж хата осталася цілою. Та не булаби осталась, що могли посвідчити всі, а ще й жених бувби згорів, єслиб саме в пору не прийшов Метокій. Довго на сватьбу приготовлялися люди а ще довше про неї говорили.

Ще минувшого тижня говорила стара Петрачиха сусідкам: — Ось бачите, наші Ондрачики такі святі а мають в хаті повно біди. Що це на них Господь не допускає? — А тепер і в неї в хаті було повно біди і слабости, але не могли говорити, що все Господь на них зіслав. Закликали собі діявола — піянство — за гостя, варили його горівку — сливовицю. І справді була горяча. Вони на весіллю не Бога з молитвою хвалили а діявола з горівкою.

Найгірше з весілля вийшов жених. Він цілими днями і ночами кричав з болю. Все йому робили, що лікар приказав й що не приказав. Нічого не помагало. Та хочби й лікар добре приказав робити, то знахорки все попсують.

Методій все довідувався як мається жених, та коли бачиб,що йому не лучше, на третий день приступив до свого хазяїна просячи:

— Відпустіть мене на кілька днів. Я був у Петрачів і молодому не лучше. Ще готов померти або з ума зійти, єсли з ним не будуть інакше обходитися. Я хотівби з ним побути і доглянути.

— Йди, сину мій, з Богом! Ти певне лучше ним заопікуєшся чим хто небуть инший. А я охоче сам буду твою роботу робити, тільки щоби ти міг там йому дещо помочи. Шкода, щоби молодий чоловік так марне зі світа зійшов.

Методій пішов. У Петрачів всі дуже врадувалися, коли він сказав, в якій ціли прийшов. Більше всіх втішився лікар, котрий зразу увидів, який це талановитий і мудрий парень. Він сейчас все розяснив Методію і приказав сімї, щоби ніхто з них нічого не смів давати хворому без дозволу Ружанського. Від тої пори все йшло долучшого.

Хворий скоро пізнав, що коло него піклуються инші руки, які послушно і довірчиво сповняють лічення та находять полегчі для него.

Та одначе кілька днів показалося за мало і Методій мусів лишитися у Петрачів цілий тиждень. Стара Петрачиха сама ходила до Ондрачиків і просила, щоби вони дозволили Методію остатися довше в її хаті і доглядати хворого; що за це їм заплатить. Ондрачик

згодився, щоби Методій довше остався, але від заплати відказався. Він знав, що Методій піклується хворим днем і нічю тільки з любви до ближнього, отже хотів бути участником тої любви. Крім того Ондрачиків зять вже не лежав, очи почали виздоровлювати і голова перестала боліти; був радий, що вже дещо може робити при господарстві.

З великою запопадливістю ходив Методій коло хворого через цілий тиждень. Вже при кінци тижня хворий міг піднятися.

— Все це я завдячую тобі, — говорив зять Петрача до Методія. Ти мене спас від огня, вилічив з болю.

Дякували Методію також і Петрачі та не знали, як йому за це відвдячитися.

— Не мене благодаріть, а Бога; — відповідав смирно Методій, — Йому належить хвала. Ходіть, помолимося всі разом.

Молилися щиро і горячо, ціла сімя Петрача і то перший раз в життю. Семко був дуже радий тому. Нераз він мрів про це, щоби його рідня могла збиратися на спільну молитву, мов ті ластівки перед полетом. І наспіла пора, сповнилася його мрія, але за яку ціну!

VI.

Минула зима і завитала весна. Завитала і опять відійшла мов ця птиця, котра летить, летить і співає. Тішиться її серце співом, але ось і не счулося а вже відлетіла. Весна була горяча як два роки тому назад, коли до хати Ондрачиків прийшов, перший раз, Методій Ружанський.

Одного разу, по полудинку, стояв зять Ондрачика перед домом. Був він вже здоровий. Дивився в сторо-

ну, де перед його виїздом в Америку стояв горбок пороснутий кущами. Горбка не було, а місто него на рівні стояла гарна хатчина, якої другої не було в цілому селу. Хата була посеред красного саду і обведена живим плотом. Вікна були великі і гарні. Перед домом було подвіре і ворота, неначе до склепу.

— Хто бувли подумав — говорив до себе зять Ондрачика, — що колись це місце так красно буде виглядати. Ми весь час гляділи на цей горбок засланяючий нам вид, та не робили нічого. А Методій прийшов, купив і як легко обернув його в красний домок; як скоро і дешево, як ще ніхто передтим в селі. Єслиб я міг тільки пізнати, кого він мені пригадуч. Не лицем, не зовнішним видом, а голосом. Справді, я вже десь бачив цего чоловіка! Але де?

І не тільки дивився на хатину Методія зять Ондрачика, дивилося ціле село. Скоро тільки настала весна, почалося ставлення. Методій прикликав собі мулярів і сам ними руководив при роботі, неначе який архитект. У него було все обдумано і приладжено до діла. Криту високо, так що міг построїти кімнату і у верху. Підвалину також дав добру під хату. Люди з цілого села ходили дивитися на будову, мов на яке чудо. Не один зависним оком глядів на будову і собі бажав таку красну хату побудувати.

Через цілий час Методій жив у Ондрачиків. Не служив більше у них а платив за прожиток. Мулярі і робітники столувалися у Підгайського. Методій не хотів завдавати богато клопоту і роботи Ондрачиковим жінкам; у них і без того було досить роботи при господарстві.

У Петрачів також построювали кімнату, яку пони-

щив огонь на весіллю. Вони не отвирали коршми й більше ані не думали отвирати; не думали також отвирати склепу, бо не ставало гроший. Богато їх коштувало лічення зятя. Були раді, що могли перебути в кімнаті, яку приготовляли на коршму.

Сусіди довідалися, що Петрач умовився з Методієм, щоби він в своїм домі не тільки построїв мешкання для себе, але також і для Семка, та приміщення для його торговлі.

Старий Давид змінився був до непізнання — помолодів. Всюди ходив з порадою і ділом. Люди прямо дивувалися, яким чудом він міг так змінитися. Раньше від него не можна було почути слова, кромі короткого признавання, »так« або »ні«. Тепер він був говірливий і привітливий з усіми. Лице посвіжіло мов у молодця, хоч сам був вже цілий сивий.

— Що за переміна! — говорили собі куми. — Ходив, бувало, похмурений та брудний а тепер все чиста сорочка і порядне убраня.

То все було ділом рук жінки Підгайського, котра не відмовилася пошити і випрати біля старого Давида. Вона вже доглядала все, що було потрібно; чистила його кімнату, білила стіни, стелила постіль і робила у всім порядок. Ще більше інтересувало жінок, що буде з самим Методієм. Доки він служив в Ондрачиків, він був з всіми однаковий. Побачимо, що буде, коли він переселиться у свою нову хату? Чи не хоче він оженитися з дочкою Ондрачика? Ондрачик справді тішивбися таким зятем.

Так говоріли собі сусідки і були до певної міри в праві. Ондрачики охоче віддалиби йому свою дочку та й старий Петрач давби йому свою другу дочку. Але

Методій сам про се не думав. Замужна дочка Ондрачика говорила, по крайній мірі, що Методій сватав у них Дорку з Семком. Він, бувало, нераз говорив хазяїну:

— Семко, хоч хромий, то тілом здоровий і коли отворить, з Божої помочи торговлю і піде торговля добре то жінку виживить. Обоє, Семко і Дорка, люблять Бога, спільно підуть по дорозі, яка веде до спасення і щасливого життя.

Отець і мати згодилися, а Дорка давно вже зговорилася з Семком. Недумала собі Дорка, коли помагала той беріг скопувати, що колись вона там буде мешкати.

— Дивно буває на тім світі! — говорили собі сусідки. І мали вони правду.

VII.

І знов був прекрасний літний вечір. Світло місяця сріблистими лучами спадало на село, на сади, на поля і ліси. Освічували лучі також і на хату Давида, та на оріхове дерево, під котрим сидів. Він був святочно одітий а на лици мав поважний але веселий вигляд. Перебирав він в памяти, дивуючися сам з себе, чому веселий. Чому серце у него радується, що Семко вкінотворив склеп сього дня та що він богато в тому допоміг? Давид не міг поняти і зрозуміти самого себе. З чого у него є та любов до людий? До того часу він був рівнодушний і обоятний до чужих людий; їх горе і терпіння не робил на нім враження; їх щастя його не веселило. А нині він, чужий всім, майже заплакав, коли Дорка радо приступила до него в склепі і сказала:

— Хай вам Господь, Ісус Христос заплатить за то все добро, яке ви зробили для Семка.

Його тішило, що вони обоє, Дорка і Семко люблять-ся, що є добрі і щасливі, що він їм до того також при-чинився. Дякував йому за все добро і Семко і Мето-дій і старий дуже тішився. Думав собі старий:

— Жив я до тої пори на світі даром — без ціли. Жив я тільки для себе. А тепер, коли я почав людям добре робити, бачу, що є ціллю і повинністю чоловіка на тім світі; чому Бог приказує любити ближнього як себе самого. В тім є щастя. Жили коло мене люди, журилися і терпіли; я був би їм міг помочи та поради-ти. Того я не робив, тому і терпів сам. Не було чому мене потішити. Бачив я, що мною покидують і насмі-хаються; бачив, що не люблять мене. Але за що мали старого Давида любити? До нікого я не зблизився, думав собі, що я лучший чоловік чим ті, межи котри-ми живу. Та не був я лучший. За що мав мене хто лю-бити?

— »Син Чоловічий не прийшов, щоб служено Йому, а служити другим«, сказав Христос, — прошептуючи говорив до себе Давид і, випрямившися, підняв свої очи до звіздистого облаку:

— О, Адонаі (Господи), не відвернись від мене за це, що скажу: Мій Христос! Я безпомічний і слабий чоловік. Не має Єрусалима, не має храму, не має ков-чега, жертівник знищений і нічим мені упросити в Те-бе прощення; без кровної жертви не має прощення гріхів. Мушу мати ягня. Я вірю, що Ісус Христос є тим Твоїм ягнятем. Єсли то гріх, Боже Якова, так возьми життя моє, а єсли ні, то нехай кров Ісуса Хри-ста очистить мене від моїх гріхів. Я вірю, що Ісус є

Месія, мій Спаситель. Я відчуваю, що Він відновив серце моє і живе в мні.

Старець приложив обі руки до серця і такий блеск появся по його старім лици, що виглядав мов один з тих старців, що перед престолом Божим. Він молився дальше:

— Я, так як Давид, взивав завсігди до Тебе: Відкрий мені, Господи, очи, нехай побачу чудеса в законі Твоїм. Боже отців моїх, Авраама, Ізаака і Якова, Ти вислухав мою молитву і відкрив мені Слово Твоє. Я впирався; не знав і не хотів знати Сина Твого. Тепер я пізнав, що Ісус з Назарету є Христос, Месія, Син Твій і що Ти Його нам післав.

При тих словах старий замовк, тільки уста його порушувалися. Що шептали вони, це лишилося тайною між ним а Богом. З очий його, звернених на небе, текли рясні сльози. Були це слези жалю за свої гріхи; слези дитяти, котре найшло Отця і котрого Отець вкінци пригорнув до свого батьківського серця.

Ось так, з молитвою і з чистим серцем старий жид піднявся вслід за ластівками, щоби по правдивій дорозі летіти до Бога. Пізно над конець його смутного і опущеного життя, пробудилась його душа і Господь вложив у його серце світло невгасаючого вічного життя; світло Ісуса, Спасителя грішників.

Старець сидів так може з годину, погружений в глубоку думку; не чув він наближаючихся кроків, не бачив того, що недалеко від него пристанув Методій, котрого він так горячо хотів видіти і за кого він так щиро молився у свому серці. Та Методій бачив його, і через довгу хвилю не міг відняти свій погляд від старечого лиця.

В той час счинився десь в селі крик. Якийсь пяниця йшов вулицею і кричав, що за вузка кля него. Це звернуло увагу старого Давида і він підніс голову, звертаючися у той бік. Побачив, що він не один. Старий потішився гостем і попросив сідати коло себе. Методій ожидав, щоб старий сказав йому, як колись Рут:

— Твій Бог — мій Бог; і твій Спаситель — мій Спаситель.

— Слава Богу! — з вдоволенням сказав Методій після того, як старий Давид оповів йому про своє духовне відродження. — Слава Богу! Обіцяння Його вічна правда і хто Йому вірить, той не заведеться. Я молився Богу, щоби Він указав мені вас. . .

— Мене? — перериваючи спитав старик.

— Так! Вас! Нині, дорогий старче, коли ви прийняли Ісуса Христа, я можу і повинен вам сказати, що я ніколи не бувби заглянув до того села, еслиби ви тут не жили. Не дивуйтеся мені. Ви в своїм розказі тепер сказали, що призвав я вас до Христа як Филип Натанаїла. Филип ішов глядіти за Натанаїлом, отже і за вами глядів.

— Глядів? за мною? За мною перше, нім ми зійшлися? Не розумію. Як це могло бути? Филип знав Натанаїла, але ти як про мене міг знати? — питав старий допитливо.

— Я вам зараз все докладно оповім. Я знав одного чоловіка, про котрого життя ви цілком не знали, а котрий любив вас через ціле своє життя. Я вам вже передтим спімнув, що мене привів до Христа один чоловік, родом жидовин. Він звався Ровим Соколів. Він був сином богатого руського жида Соколова, а його

мати була, як ти сам казав, красна мов дитя Мойсей, за котрим ти до нині жалієш — була це твоя дочка Єстер.

— Методію! — крикнув старець. Методію, ти знав мою дочку Єстеру, мою дорогу дитину? Ти видів її? Яка була вона?

— Я знав, тільки не її, а її картину, коли вона була ще невістою. Вона померла перед тим, нім я пізнав Ровима Соколова.

— Померла? Вже не жиє?

— Померла, але живе. Жити буде вічно. Коли умирала, вона взяла від свого сина приречення, що він буде шукати за тобою, коли скінчить школу.

— В такому разі вона знала про мене, — болючо промовив Давид, киваючи головою..

— Знала все від своєї матері і любила тебе дуже. Ту любов вона вщіпила свому синови.

— Від матері? моєї жінки? А що з нею?

— Так, від вашої жінки. Вона натерпілася більше чим заслужила. Вона скоро пізнала свою вину і хотіла вернутися, але її не пустили. Її сказали, що ви сердитеся на неї і, коли прийшло від вас розвідне письмо, вона повірила в це і вийшла замуж за того, що увів її. Але вона не була щаслива і померла саме недовго перед сватьбою дочки, котра скоро по тім виїхала з мужем до Канади.

— Там Господь привів до пізнання Христа спершу Соколова а опісля і її. Сина вже хрестили. Много труда і гроший виложили вони на образування свого сина і все добивалися тільки того, щоби він став проповідником Євангелія Христового посеред свого еврейського народа. Бажання їх сповнилося. Отцю також

довелося, хоч не довго, чути проповіди сина. І коли їх син і мене, христіянина по імени і родженю зділав христіянином по души і життю, отець скоро помер і я остався з ним. Як я його любив! А ще більше він любив мене. Він довідався, що я словацького походження, та розказав мені, що у него є дід, котрий живе десь в Угорщині, і котрого він обіцяв матері віднайти. Кождий раз, як ми спільно молилися, все молилися за него і за можність віднайти його.

— Одного разу він вислав мене в Стейти у Пеннсильваню, де, як він чув, живе богато Словаків з Угорщини. Ми надіялися, що через них нам може вдатися дещо довідатися про старого Давида. По довгих допитах, остаточно дав Господь, що я стрінув молодого зятя Ондрачика, котрий тепер вернувся до родини. А було се недовго, як він приїхав з краю в Америку. Від него я довідався про старого Давида, котрого лишила жінка. Відтак ми писали туди листи і про все докладно довідалися. Радости Ровима не було кінця і він не знав, як дякувати Богу за це, і він рішився їхати з Америки сюди. Але Господь, Хазяїн життя і смерти, рішив по другому. Він захорів з простуду і помер.

— Я добре знав, яке для него горе, що він не зможе донести світло Євангелія Христового і свому дідови. Але коли не довелося йому, то лишалось мені сповнити бажання його. І я перед самою смертю його обіцяв йому, що приложу усіх старань привести його діда до Христа, щоби старий дідо, коли не міг бачити своєї дочки і внука на землі, міг зійтися з ними у вічности. Ми його оплакали і похоронили а я прийшов сюда до Градова з його порученням як наслідник його діла.

— Я також це добре розумів, що старого Давида, котрий потерпів стільки обид і горя у свому життю, скоро не переконаю; що єсли прийду до него і скажу про завіщання його внука, то він, або не повірить, або не схоче й слухати. Давид був єврей а його внук християнином. Діло отже затяглоби довгий час.

— Отже, щоби бути близше старого я нанявся у старого Ондрачика на роботу і молив Бога, щоби Він дав мені сили навернути серце старого жидовина до Христа. І вийшло удачно. Простий слуга не зраджував на собі підозріння у Давида. Тільки зразу, очевидно, довіря і поважання чоловіка трудно позискати, на це треба часу. Я також боявся, щоби зять Ондрачика, котрий повернув з Америки, з Пеннсильванії, не пізнав мене. На щастє, він пригадував собі що день такого чоловіка стрінув, та точно не міг собі пригадати. При нашій першій стрічі я мав бороду і одіння на мені було инше. Я не був зібраний по робітничому.

— Вечером, в день весілля у Петрачів, я задумував тобі все розказати, та невдалося. Тоді я рішив ще якийсь час довше остатися в Градові; остатися до того часу, доки сам не почую з уст дідуня мого приятеля, що він найшов Месію, найшов Ісуса Христа, і приняв Його за свого Спасителя. Тепер я вже все розповів і дякую Господу Богу, що Він дав мені сили виповнити мою обіцянку другови а також і за це, що я пробув тут майже два роки; пробув межи вами не надармо. Тепер я можу спокійно відійти, моє посольство тут довершене.

Методій встав. Встав і старий Давид, пораженний всім, що чув, мов сон, і пішов за Методієм до хати. Методій запер двері і замкнув та засвітив світло. З

кармана на груди виймив дорогі для старого Давида картини. Були це фотографії його оплаканої дочки, її мужа Соколова і гарний образець внука.

— Ось дорогі сусідо, тут маєте тих, за котрими тужили і терпіли; маєте ще Новий Завіт Ровима, з котрим він проповідував Христа. Читайте його. Прочитайте все, а завтра, єсли Богу буде угодно і єсли ми будемо при живих, я знова прийду до вас та поможу вам розвязати ті питання, котрі через ніч по прочитанню можуть виринути.

Методій відійшов до дому а старик лишився сам один з дорогими памятками своїх найміліщих і з Богом, котрого незмірену любов він доперва сьогодня пізнав вповні.

* * *

Слідуючого дня, рано в ранці відійшов Методій з Андрієм у ліс по дерево. Зрізали великого дуба і звернулися доперва пізно у вечір. Оба були дуже змучені і, попоївши, пішли спати; нікотрий не доглянув, що домашні якось дивно підзирали Методія. Другого дня ранком вони знова вийшли на роботу. Та в саді стрінув їх старий Ондрачик.

— Методію, прошу тебе, ходи сюди! — кликнув до него старий.

— Що хочете, хазяїн?

— Вчера був у нас старий Давид і такі чудні річи нам наговорив, що я тому не годен йняти віри.

Методій тільки усміхнувся і ласкаво поглянув на свого хазяїна.

— Скажи, правда це, що ти тільки ради старого Давида прийшов у наше село, до Градова?

— Так, тільки ради його!

— Не може бути! — сказав здивовано, підійшовши зять Ондрачика.

Методій, почувши ті слова, обернувся і сказав весело:

— Ти справді ще й тепер не пізнаєш мене?

— Пізнати? . . . . Тебе?. . . .

— Мене! Очевидно! Не пригадуєш собі того молодого чоловіка, котрий був у тебе в Пеннсильванії, в Америці і розпитувавсь у тебе про твоє село і про старого Давида?

Справді, це ти, Боже мій! — плеснув руками молодий селянин в своє чоло. — Тепер пізнаю тебе. Недаром ти мені через весь час нагадував когось. Але тоді ти носив бороду та й убрання на тобі було порядне, а тепер? . . .

— Що тепер? Чи я тобі в тім одягу не подобаюся? засміявся Методій.

— Коли-ж то правда, що говорив Давид, тоді ти ніколи передтим не був робітником чи там слугою і ніколи селянської роботи не робив? — сказав старий Ондрачик, приступаючи.

— То правда. Я унаслідив по родичах більший маєток і у мене є бікьший статок чим ось у вас.

— Як-же ти тоді міг посеред нас так жити і понизити себе так ради тільки старого жида?

— Нічого. Я знаю одного Сина, Царя царів, Котрого і ви знаєте, Котрий лишив престол свій і не два роки а цілих трийцять три літ служив нам з любови до нас у ще гіршому пониженню. Чи-ж не міг я служити тільки два роки ради старого чоловіка, котрого Він також любив? Крім цего, мені у вас було добре, ви

мене любили, та думаю, що я межи вами даром не жив. Хто знає, що мене ще в життю спіткає. Слугою, може бути, що більше у свому життю не буду. Але знаю одно, що ті два роки, які я у вас служив, будуть моїми найщасливійшими літами в життю.

Ясне лице молодця споважніло і вони дальше перестали про це говорити. Їх пізвали до хати. В хаті говорили про Дорку і Семка, як вони заживуть на новому господарстві.

Що про це більше говорили, ранками і з полудня, коли всі зійшлися в новій хаті Семка, то це певно.

VIII.

І знова прчйшла неділя. Було вже з полудня. Осінні хмари уносилися понад гори і долини, а з дерев облітало пожовкле листя. В дубовому лісі, на тім самім місци, де Методій розказував колись сидячим довкруги него дітям про ластівок, їх полет домів і куди часто пересиджував Семко з Методієм, Семко знова сидів, але тим разом сам один. Методія вже не було в селі Градові а діти вже більше не кликали »дядьку Методій, дядьку Методій!«

Методій відійшов. Скінчив свою службу в Ондрачика, побудував хату, як пізніще показалося, не для себе а для того, щоби показати селянам села Градова, як мають ставити хати, довершив задумане діло і відійшов. Відійшов так непомітно, як й непомітно прийшов до села. Та ніхто його здержати від відходу не міг, не належав він до них.

Сидів Семко, сам, підперши голову на руках і щиро плакав. Ніхто його не бачив. Плакав за своїм любим другом, за побратимом. Він знав, що другого такого

приятеля йому вже не найти в цілому світу. І хто був-би подумав, що за так короткий час — за два роки — все так зміниться. Як були всі щасливі у Петрачів; і старі родичі і сестри і зять і він, Семко, з Доркою в прекрасному домі Методія. А відроджена сімя бувшого пяниці Підгайського! А дім Ондрачика, де всі служать Богу, кождим своїм словом, кождим своїм ділом, усім своїм життям! Хто всіх до того навернув? Слуга Ондрачика . . . В серці дякував Семко Богу, що післав Методія навернути на правдиву дорогу життя Методія, котрий при тім віднайшов і їх та вказав, в чім щастя і радість в життю. Думав в серці, що був це дійсно слуга, але слуга Божий.

А як гарно Методій все обдумав. Семко і Дорка щоби жили в тім домі з Давидом і його старого за це доглядали; щоби старий не був сам. Але старий Давид того не захотів. Його мучило бажання побачити могили своєї дочки, внука і зятя, та бути похороненим біля них разом, щоби, коли не можна було за життя, то після смерти бути разом з ним, з дорогими його серцю.

Стільки знали люди в селі. Та Семко знав більше. Він знав, що старий Давид скорше помер би, чим мав-би розставатися з Методієм, котрого дуже любив, мов рідного сина. Він не дивувався старому, розумів його, бо сам дуже тужив.

Не схотів Давид оставатися в селі, продав все майже за половину. Нову хату купили Ондрачики з Петрачами по половині, для своїх дітей. Стару хату подарував старій Підгайській, щоби молодим не була на заваді; було їх за богато в одній хаті.

Коли відходив, проводжало старого в дорогу ціле село, ще й благословили. Прожив він межи ними много літ, звикли до него. В послідні часи був з него добрий і щирий чоловік. Всі будуть споминати його добрим словом.

Та чи забудуть й того, котрий межи ними так мало прожив, тільки два роки. Чи забудуть й Методія? Хто знає?

Забудуть! Люди звичайно не довго памятають добрі діла. Та довго то ще потреває, що споминати буде сусід сусідови, як то було, коли в селі Градові служив у Ондрачиків Методій.

Він пішов, минувся, але зерно світла і любови, котре він за ті два роки розсіяв, зійшло і зростає.